

L'AVENÇ

Literari * Artistic * Cientific

REVISTA MENSUAL ILLUSTRADA

ERNEST RENAN INTIM

Senyors Directors de L'AVENÇ

Paris 22 Octubre 1892.

ESTIMATS amigs: Al demanar-me que fes un treball sobre en Renan intim, com a deixeble directe qu'hí sigut de tant grand mestre, francament, a aver estat uns altres i a no aver-se tractat d'en Renan, us auria dit qu'em fessi el favor de perdonar-me, però que no podia accedir a la vostra petició; i això per dugues raons molt poderoses:

1.ª Sembla mentida lo que fan avui els periodics d'escorcollar la vida privada dels omes publics. ¿Ambe quin dret se fiquen en lo intim d'una persona, tant més sagrada com més gros és el seu merit?

El grand ome, l'ome de geni, precisament és el qu'als ulls del public té la vida intima, o, millor, la vida vulgar, més plena de defectes. Aixís, allò de que «ningú és un grand ome pel seu ajuda de cambra», i lo de que «ningú és profeta en la seva patria», són una grossa veritat. En l'ome de geni hi hà dos omes: l'un és el grand ome, el qu'endevina les solucions dels problemes generals de l'humanitat, el qu'es remonta a uns ideals qu'estan per sobre dels demás; l'altre, l'ome vulgar, que menja, beu, dorm, es passeja o no, i qu'es relaciona més o menos amb el resto dels individus, que són el *común de los fieles*, com diuen els castellans.

Doncs bé: com més gros és el grand ome, més desarreglat, més irregular, més deficient, i aduc defectuós, és l'ome organic, l'ome comú qu'en ell coexisteix. Aixís, sabut és qu'els savis acostumen a ser deixats i a anar a *tres quarts de quinze*. L'ombra és tant més forta com més intensa és la llum que la projecta. L'aliga, que tant alt vola, no sab caminar: qui marxa depressa és el llargandaix o la serp, que s'arrosseguen. Aixís, el demanar la vida particular d'un grand ome és com si es demanés com camina l'aliga; és vulguer causar

una desillusió als lectors, si és que l'autor del treball és veridic i realista. Per aqueixa meteixa raó ens varem oposar, juntament amb en Richepin, en Gaudéau, en Grosclaude i altres escriptors francesos, dins la *Société des gens de lettres*, a qu'es publicuessin certs documents íntims d'en Flaubert en la col·lecció de les seves cartes. ¿Què li importa a la posteritat si en Flaubert va renyir amb el regent de la farmàcia del seu pare, a Rouen, perquè no li donava els comptes nètts, o si es va enfadar amb una bugadera que li havia extraviat mitja dotzena de camises? Precisament tot ome de geni, en aquèts detalls, que per la gent comú són lo essencial de la vida, com no hi dóna cap importància, hi és un descuidat, i miracle és si no passa per un mal educat, un boig o un que no s'ha sapigut entendre. Aixís és que lo de l'íntimitat dels grans omes ho judiquem, tot bonament, sols com una tafeneria de la més alta impertinència.

Tal és l'abús qu'avui se n'ha fet, que, a falta de grans omes, ja es fa l'*interview* o les notes postumes de qualsevol senyor Manel molt conegut en el seu poble. En els grans omes que viuen a París o a Londres, i que tenen deíxebles o entusiastes en totes les quatre parts de món, encare això es comprèn un xic; però no en aquells de qui tots sabem fins lo que porten a la butxaca. Però està de moda i és difícil sustreure's a la corrent.

2.ª L'altra causa per la qu'em repugnava de veres parlar d'en Renan íntim era perquè precisament la meua coneixença amb el dit grand ome, avent tingut llog am motiu de la publicació d'un llibre meu, havia sigut una amistat tota íntellectual. Res de coneixe els seus cosins, ni els seus cunyats, ni el seu poble, etc., etc.: apenes si, algun die avent esmorzat o dinat a casa seva, havia dirigit quatre frases de pura *politesse* a la seva senyora i a la seva filla. En quant al seu fill Ary, pintor de grand talent, estant tot el die en el seu taller, apenes si hî parlat cinc o sis vegades. Amb el mestre sols hî tingut conversacions sobre motius purament íntellectuals, quals idees, *mutatis mutandis*, són, a poca diferència, les qu'ell exposa en les seves obres. Aixís, al parlar d'ell havia de parlar de mi i de lo qu'em deia, de lo que io li consultava; i com ell me feia l'onor de tenir-me en un concepte que io no em meresc, francament, em repugnava el tenir que consignar-ho.

Però, al fi, em decideixo, per dos altres motius:

1.er Perquè en Renan és poc conegut a la Península, i tal vegada, i sense tal vegada, calumniat per la majoria del públic, que sols veu en ell un eresiarca.

2.^{on} Perquè sols parlaré d'aquesta íntimitat íntellectual, que res té que veure am la vida vulgar i comú del resto dels abitants de les ciutats més o menys civilisades.

Aixís, doncs, i comptant am la benevolença dels ilustrats lectors de L'AVENÇ, començarem la nostra tasca.

I

COM VAIG CONEIXE AN EN RENAN.—LO QUE VA FER PER MI

Vaig coneixe an en Renan am motiu de la meua obra *La Mort et le Diable*. Avia ja posat en francès el capítol de *La Grécia* i començava a posar-hi *Els ebreis*. Però trobava certes dificultats en l'interpretació dels textos per lo qu'es

refereix a l'idea d'immortalitat o supervivència. Per lo que toca a l'Egipte podia pendre concell amb en Maspéro; però per lo qu'es refereix als ebreus no tenia a París cap amic que conegués profundament la materia. Vaig acudir an en Littré, i aquêt me va dir: «—Aneu a veure an en Renan de part meva.» I, prenent la ploma, va posar al dors d'una tarjeta seva dugues ratlles de presentació.

Vaig corre a cercar un *fiacre* i cap a casa en Renan à la course.

Era això a ultims de l'any 1878.

Vaig arribar a casa del grand filosof am tota l'ansietat qu'és de suposar. En Renan estava assegut darrera d'una grand taula plena de papers, de llibres i de documents, i quant vaig entrar-hi estava escrivint. Va alçar la vista i li vaig allargar la tarjeta d'en Littré. Desseguida em va fer seure prop d'ell, va pendre el manuscrit que vaig donar-li, i va passar més d'un quart d'ora llegint-lo sense dir-me res. No més de tant en tant prenia un llapiç, vermell d'un extrem i blau de l'altre, i hei marcava ratlles o hi feia notes. Quand va acabar va dir-me amb aire content i bondadós:

—No en porteu més?

—No, senyor,—li vaig respondre,—perquè lo que segueix an això (*La decadencia greco-romana*) no em dóna llog a duptes.

—Qui pod estar mai cert de res?—va respondre'm—No hi entra per res la predicació cristiana?

—Sí, senyor.

—Doncs porteu-me-la demà. Per avui us diré qu'això va bastant bé. L'unic què hi faltava era l'idea justa de la *Ressurrecció de la carn*. Corregiu el manuscrit segons aquestes notes i porteu-m'el demà, amb el capítul següent i el plan de l'obra.

No cal dir qu'aquella nit no vaig dormir: la vaig passar tota treballant.

A les nou del die següent tot estava a punt i io sortia de casa amb els papers i a càr Renan altra vegada. Igual rebuda qu'el die anterior, sols que la lectura durà més temps i de tant en tant anava dient: «—*C'est bien. Très bien.*» Poques notes va fer-hi, i a l'acabar va dir-me:

—Sou un escriptor de raça. Les vostres linies estan plenes de llum. Sentiu l'istoria i viviu les epoques que descriuiu. Heu pintat mai?

—Sí, senyor: tres o quatre anys.

—Deviau ser colorista.

—Aixís ho deien els meus companys de taller.

—Es veu ben bé am lo que descriuiu: al meteix temps que la vida dels fets, hi poseu la visió física. I lo més estrany és que no perdeu el metodo: l'exposició és clara i el plan no s'altera per res am les descripcions. Acabeu el llibre. Io us asseguro que cridarà l'atenció (*il frapperà*).

I tot seguit, canviant de to, va preguntar-me:

—¿Per què no veniu an el meu curs de *Filosofia comparada de les llengües semitiques*? Us ajudarà molt a compendre les civilisacions orientals. Dimecres us hi espero.

Li vaig respondre que no hi faltaria pas, i em va pregar qu'anés a veure'l de tant en tant o sempre que vulgués.

—De nou a dotze sempre em trobareu aquí. A les tardes, els dies que no ting classes, és raro que surti: aquêt reumatisme em té clavat a la poltrona. No us enfadeu pas, us ho prego, si no us faig compliments: entreu com a casa

vostra, assenteu-vos i poseu-vos a llegir o a treballar en qualsevol d'aquelles taules — (i m'en va ensenyar dugues plenes de llibres qu'apenes hi havia llog ont escriure). — En quant tingueu alguna dificultat, me la consulteu. En acabant esmorzarem junts, i tot esmorzant m'explicareu les vostres idees i io us diré lo que m'en sembli. Mme. i Mlle. Renan, sense esser *bas bleus*, són dones que no els amoïna sentir parlar de qüestions científiques. El meu fill Ary és un pintor, un veritable artista, i us asseguro que sereu amigs.

Després d'una tant cordial acullida, ¿qui no avia d'esser amic de tant grand ome, i com sustreure'm a freqüentar la seva casa i la seva aula?

Efectivament, una o dugues vegades a la setmana anava a casa seva, sempre carregat de papers i de qüestions per a que m'aclarís lo que io no comprenia prou bé. I no sols el veia a casa seva i a la catedra, sinó, els dissabtes, a casa d'en Victor Hugo, ont avia estat presentat per en Paul de Saint-Victor, a qui acabava de conèixer l'estiu del 77 a Divonne-les-Bains. La meua obra es va començar a imprimir i io vaig venir a Barcelona el 1.er de janer del 78.

Al cap d'un més estava posant en nèt en francès les quartilles del capítol titulat *El mal segons l'ortodoxia i segons la gnosis*, quand van oferir-s'em molts dubtes sobre les primitives sectes cristianes, i per sortir de l'apuro preng la ploma i escrig an en Renan si voldria llegir-me el dit capítol, que li enviava adjunt, i senyalar-me els punts errats. Li explicava les meves teories i li demanava cancell, a lo qual ell va respondre am la següent carta, que reproduim aquí:

Paris, 7 juillet 1879.

Mon cher Mr. Gener: Le travail que vous me demandez est difficile, délicat, et ne pourrait se faire que directement avec vous. Il y a telle assertion qui, sans être précisément erronée, pourrait donner lieu à beaucoup d'observations qui ne peuvent se faire que de vive voix. Pour vous transmettre tout cela par écrit, il faudrait des volumes. Vos pages sont brillamment écrites. Pour leur donner la précision scientifique, il faudrait un très long travail, et peut être n'aboutirait-on qu'à leur enlever une partie de ce qui fait leur mérite. Laissez-les, donc, comme elles sont: plus tard nous recauserons de cela, et je vous dirai ce qu'il faudrait pour arriver à une plus grande précision.

Je serai enchanté que vous traduisiez la *Lettre à un ami d'Allemagne*, et vous accorde à cet égard toute permission. Je suis heureux d'être traduit par une personne de votre talent, et votre sympathie m'est très chère.

Croyez à mes sentiments les plus distingués d'affection et de dévouement.

J Renan

Com se pod figurar, rebre la carta i empendre el viatge a París va ser tot hù. I en arribant aquí, l'endemà cap a casa el mestre.

—Deixeu-me el manuscrit,—va dir-me,—i torneu d'aquí vuit dies.

Al cap d'ells va tornar-m'el ple de notes, qu'em va anar llegint i donant el per què de cada una, afegint, després, que se n'anava al camp, a Bretanya, i qu'en tornant li portés el manuscrit refet.

—Aont aneu?—va dir-me.

—A Suïssa.

—Molt bé! Allí, a la biblioteca de Ginebra, hi trobareu molts documents sobre els orígens del cristianisme, i en especial tot lo de l'escola de Tubinga. A més, a Ginebra, dona catedra en Canneval, ome que, com l'Havet i io, s'ha dedicat an aquèts estudis. Ell us podrà servir de molt. Preneu compte sols d'una cosa: no creu en l'existència de Jesucrist. Per lo demés, és un savi, i els seus treballs d'*exegesis* són exactes.

Vaig sortir de París cap a Ginebra, prop d'aont vaig reunir-me am l'Apeles Mestres (a Divonne-les-Bains), ambe qui vaig passar l'estiu fent excursions, ell

Renan an el seu estudi del Col·legi de França

dibuixant i io corregint el tal capítol. Per l'octubre, de retorn a París, altro cop a casa d'en Renan. Allavors, amb algunes modificacions fetes en varies sessions que vaig tenir amb ell, me va dir que ia podia donar-lo a l'estampa. Això va fer que la meua obra retardés la seva aparició quatre o cinc mesos, és a dir, fins a l'abril del 80. En dita data l'hi vaig dedicar com a prova de reconeixement.

A partir d'aquella epoca apenes passava una setmana sense qu'anés a veure'l, i sempre l'acollida era tant cordial i tant bondadosa com les primeres.

II

EN RENAN A CASA SEVA.—LES SEVES OPINIONS.—SA BENEVOLENCIA UNIVERSAL
UNA CONVERSA SOBRE L'EXISTENCIA REAL DE JESUCRIST.—LA SEVA MORAL

En el seu interior és aont millor es podia apreciar an aquèt grand ome. Treballant, moltes vegades am la seva dona i la seva filla prop d'ell,

fent *crochet*, cusint o bé brodant, tenia un aire patriarcal qu'encantava.

L'aspecte d'en Renan era el d'un d'aquêts capellans francesos amables i ben educats, pels quals la *politesse* i el ben parlar són com una part integrant de la llur religió. Era gras, obès, de nas abultat, tuberós, d'ulls petits i vius. Anava tot afaitat i portava els cabells llargs, tirats enderrera, tallats a ran d'orella, i la seva fisonomia tenia una certa unció mística, respirant un aire de bonomia tot especial. Anava sempre vestit de negre, molt nèt, però un xic descuidat. La seva paraula tenia una atracció especial. El seu tò de veu era com apagat per quelcom, com si agués sigut una veu vibrant i qu'a força de domini de sí mateix agués pres un tò més manso qu'el seu natural primitiu; però en quant se li tocava una qüestió científica o religiosa, s'animava, els seus ulls brillaven, i la veu se tornava melodiosa com un solo de flauta. En la seva frase hi havia un no sé què de captivador, de femení i de dolç, que feia qu'els seus discursos recordessin les aries dels bons tenors.

En general parlava sempre de qüestions científiques, literàries, artístiques, filosòfiques, en fi, de qüestions generals. Les qüestions del die avien d'esser molt grosses per a què li interessessin. Les personals no l'ocupaven quasi mai, i encara avia de tractar-se de persones de grand valer.

Respectava les opinions de tots: les creencies dels altres eren per ell sagrades. Devegades no exposava les seues per no ferir les dels seus interlocutors quand aquêts pensaven diferent d'ell.

Malgrat d'esser lliurepensador, les seves investigacions científiques predilectes versaven sobre la religió. La teologia era la clau de volta de la seva especulació. Era un bisbe laic. Acullia a tot-om molt bé, prenia a cada qual per lo qu'era i per lo que valia, i quasi mai contredia a ningú. Quand us contredia, quand us reprenia o us alabava, ja podia ben bé dir qu'erau el seu amic i qu'aviau entrat ja en comunicació directa amb el seu foro intern. Però fins en les objeccions i en els judicis crítics més severs emplejava una forma tant amable que ningú podia donar-se per ofès: al contrari, invitava a corregir-se.

Era tal la seva cortesia i bondat, que fins era indulgent amb els personatges històrics dolents o repugnants. Fins an els més fanàtics tractava de legitimar-los els defectes.

Sant Pau, aquêt jueu migrat, egoista, dur, apassionat, agressiu, lleig, intolerant; Maoma, que permetia el bandolerisme i legitimava el lladrocini, la mentida i fins la traïció, ordenant l'assassinat, i abusant moltes vegades de sa posició per satisfer ses luxuries i sancionar-les com a dogma; Calví, sec, am cap sentiment de la Naturalesa, mesquí, crudel, sense flexibilitat ni expansió de cap mena, rebutjant tota la poesia del cristianisme, veient el mal per tot i sancionant-lo com inevitable amb la predestinació; i mil altres que podrien citar-se, tots eren, per ell, sants, si bé que de segon ordre, però sants al fi. No els comptava el mal qu'avien fet, sols els computava el bé, en el judici que d'ells feia. Sempre trobava que fins els seus defectes avien sigut necessaris per l'empresa qu'es proposaven, per l'obra qu'avien realitzat.

I no era que no vegés els punts flacs dels personatges històrics: an els seus tipus idolatrats també els trobava la flaca de la llur vida. Aixís, Jesús, pel que l'escoltava intimament, tal vegada havia cregut massa en la segona part de la seva vida, en el poder sobrenatural de la seva presència, i segurament havia sigut

massa poc filosof. Fins pels Cesars avia tingut una disculpa, i ni en pro ni en contre avia parlat per res de la ciència. Marc Aureli reconeixia qu'avia sigut massa supersticiós i pod-ser massa emperador. A dos solament no li hem vist marcar cap defecte: Spinoza, «qu'en el seu temps ha sigut el qui ha vist més profundament en Déu», segons ell, i Sant Francesc d'Assís, «la vida del qual fou un accés d'encantadora follia, una perpetua ubriaguesa d'amor diví qu'es projectava en tot i per tot.»

Aquesta benevolença, segons diu el nostre antig company Paul Bourget, venia d'un *dilettantisme*, és a dir, de què en Renan era lo qu'en diuen els alemanys un *virtuós*, o, lo qu'es lo mateix, un ome enamorat de l'execució, de la forma artistica, i qu'ho aplaudia tot, lo blanc i lo negre, com tal que fos ben presentat.

Nosaltros creiem que venia de més fondo, o, millor dit, qu'era la resultant de *quelcom* més elevat que tot això.

En Renan, per nosaltros, ha estat, inconscientment pod-ser, com totes les grans qualitats dels omes de geni, el reflexo, la síntesis, del nostre sigle: ell ha sigut l'encarnació del sentit universalista, cosmopolita i umanitari qu'avui regna. Res d'esperit de secta, de raça, de nació, i fins d'escola. Lo bo és bo per tot arreu, tant si és fet per un blanc com per un negre, per un americà o per un xino. Totes les tendències de l'humanitat han contribuït a la formació de la mateixa. Aduc els retrogrades han sigut un excitant del progrés. Les religions, que pels lliure-pensadors del passat sigle eren sols unes farces colossals, avui s'aprecien com a fenòmens superiors de la consciència umana en diferents dels seus estats de desenrotllament. No hi hà més qu'un art. ¿Què vol dir realisme, idealisme, classicisme, romanticisme, naturalisme, impressionisme, simbolisme, etc., etc.? No res: retols qu'els mesquins dels critics posen a certs grups per distingir-los, o crosses am que s'ajuden els impotents per puguer passar quand una escola està de moda. El veritable geni no en té cap d'escola, perquè les té totes. La ciència és una. Els mots de *vitalisme* o *determinisme* sols indiquen dos estats dels coneixements biològics, dugues epoques, l'una més endavant que l'altra. *Escola francesa* o *alemana*, *dualista* o *monista*, no són més que modos d'explicar els fenòmens, divisions fetes per l'amor propi nacional o per l'estat de l'observació. La veritable humanitat no té nacions: en totes hi hà gent que val. Totes les civilitzacions han convergit a la nostra: per això val més, perquè les suma totes.

Doncs aquesta tendència a apreciar tot lo que val, tot lo qu'es fill d'una organització superior, tot lo que suposa energies concentrades, tot lo qu'es ric en vida o en resultats, tot lo que pertany al món superior de lo super-organic, això profundament sentit per en Renan, era lo qu'el feia alabar al mateix temps coses qu'es contrediu, tendències que pel comú de la gent són incompatibles i que sols s'armonisen pel qui en sab veure la síntesis suprema. En els primers temps del cristianisme aquesta tendència universalista i cosmopolita va accentuar-se tant a Alexandria entre cristians i gnostics, que van arribar a concloure'n una indiferència absoluta entre el bé i el mal, i Sant Climent va fins afirmar qu'el mateix Satanas tornaria a reentrar en Déu a la fi dels sigles, puix n'era sortit i n'era fill, com tot lo creat.

Aixís és que la conducta practica d'en Renan resultava a voltes bastant estranya pels que no comprenien aquesta manera superior de veure els fets. Ai-

xís, en els poblets anava a missa, i fins resava, per no escandalitzar a la bona gent del camp. Era aquesta l'única manera d'encoratjar-la cap a l'ideal: una de més superior no l'aurien pas compresa. En les ciutats no practicava cap cerimònia de cap culte positiu. Dig no practicava i dig malament. Si els que l'invitaven a un acte qualsevol pertanyien a una secta, anava amb ells allà ont anessin i feia lo que feien. En la sinagoga no es treia el berret, a la mosquée es descalçava, i en els enterros catòlics prenia aigua beneïta. ¿Volia dir el respecte an aquestes formules, que creuen indispensables les consciències senzilles, qu'ell deixés per res els seus ideals superiors? De cap manera: sols era una manifestació de la suprema cortesia de l'ome d'una civilització superior. Tot-om té dret a creure de la seva manera, i ell respectava les maneres de tots, com tal que fossin aquestes decents i completament inofensives. Aquí li deien «—Tregui's el berret», s'el treia; allí li deien «—No s'el toqui pas del cap, que s'enfadarien», no s'el tocava. Tant se val!

Però quand se tractava d'ell, a-les-ores ja era diferent. Ell sabia per allí ont devia anar, i en els seus ultims moments ha donat una veritable lliçó de dignitat i conseqüència a molts dels que baladrejen, i qu'en quant se veuen un xic apretats ja tremolen com uns gallines, demanant misericòrdia a la primera sotana qu'els presenten.

Hi avia en el fondo d'aquesta tolerancia, que molts han interpretat d'indiferencia, un sentiment de justícia profundíssim que dimanava d'una filosofia superior. Què és la veritat? Què és lo veritable? La paraula *veritat*, com la paraula *bé*, el filòsof no l'interpreta com l'ome vulgar. Per aquèl la veritat és quelcom qu'existeix de per sí, que té una realitat externa, solida, evident; en fi, qu'és en absolut. I res més lluny de tot això. La veritat, en el fondo, és lo qu'un creu. Per un budista és Buda, per un cristià és Cristó, per un islamita és Maoma, per un ome científic és el resultat de l'observació o de l'experimentació, per un idealista és el seu somni, i en el fondo tots tenen raó, puix que la veritat sols és una conformitat amb un cert estat d'esperit nostre. Aduc per l'experimentador que més rectifica els resultats de les seves experimentacions i anàlisis, la veritat és quelcom d'intern, un resultat de lo que veu i sent, diferent en dos individus qu'igual experimentin, si és qu'ells són diferents d'organització nerviosa, puix qu'el món extern no és sinó en quant se realitza en nosaltros, o, lo qu'és lo mateix, sols en coneixem les modificacions que per ell ens són causades. La veritat està en nosaltros: no és absoluta. Pod canviar, multiplicar-se, transformar-se, evolucionar; en una paraula, està sotmesa a totes les fluctuacions del nostre intel·lecte. No és més qu'un fenomen de consciència.

Doncs ¿com volen qu'en Renan no fos tolerant, sabent, com sabia, que la veritat absoluta, fonamental, és sols un pur estat del fondo del nostre esse, estat qu'en tots és l·legítim i en ningú idèntic?

Això el feia ésser bondados am tot-om, i fins indulgent en tot, evaluant sols el grau d'intel·ligència, de bellesa o de sacrifici qu'es podia ponderar en cada idea, en cada acte, en cada tendència, puix «totes,—deia,—en quant tenen de ciència, de justícia i d'art, contribueixen a la perfecció, a la formació de Déu»; d'aquèl Déu qu'ell veia sols existir per convergència i estar-se formant continuament, és a dir, *de lo diví*.

Després del meu retorn de Suïssa, a propòsit de lo que m'avia dit en Canneval sobre el Cristó, aviam tingut amb en Renan algunes converses molt interessants.

En Canneval no creu en l'existència real de Jesucrist. I s'apoya en lo següent:

No hi hà cap text contemporani de l'epoca en que se suposa qu'avia viscut qu'en dongui fè. Els quatre Evangelis ortodoxos són com si diguessim «Un m'ha dit, qu'es diu, qu'han dit», «Secundum Mateum, Secundum Joannem, Secundum, etc.» Es a dir, són sols documents escrits per algú que feia referència a un altre que li avia contat la vida del Messies. La llur divergència en lo que contenen denota que no són de primera mà, i això qu'els quatre evangelis admesos per l'Església són els més semblants, puix n'hi hà una infinitat d'altres que foren rebutjats sols en el quart sigle, i que, segons uns, el Cristó fou sols una emanació espiritual del déu *Agathos* (el déu Bé), o una irradiació de la divinitat absoluta sobre la terra, o un ome vell carregat dels pecats del poble, o una dona verge encarnant el sufriment de l'humanitat, o una especie de fantasma diví, esperit pur sense cos que va passar per la terra, pujant-s'en després al cel a reunir-se am déu el Pare.

Doncs en virtut de tals divergències, i després d'aver estudiat la filosofia neo-platonica que llavors regnava i les idees de Filó d'Alexandria, en Canneval afirma qu'el Cristó, és a dir, *Xpistos*, qu'en greg significa *el Bo*, no és més qu'una denominació, un adjectiu corresponent a una idea pura, que res té que veure am la creu ni amb el crucificat, i que s'aplicava a tots els qu'es feien coneixe per la llur bondat. En quant al jueu Jesús de Nazaret, creu que res afirma la seva personalitat i qu'aquesta fou una llegenda fabricada després del cop d'Estat, o sigui del concili, de Nicea, en que triomfaren els jueus cristians i s'imposaren a tot el món am l'ajuda de l'emperador Constantí, devot de la llur causa.

En Renan, encare que sabia les opinions d'en Canneval, va quedar molt afectat al contar-li io els arguments en que s'apoiava el celebre *privat docent* de Ginebra.

— És veritat i no es pod pas negar, — va dir-me, — qu'en això hi hà un grand fondo de veritat. Efectivament, el passatge en que Flavi Josep parla de Jesús no és escrit per ell, sinó qu'es evidentment una interpolació posterior. Però encare que no hi agi més documents proxims de Jesucrist que lo qu'escrigué o dictà Sant Pau (1), qu'es de trente anys després, i que no el va coneixe més que de referències, us dig qu'el die en que s'arribés a provar la no existència de Jesucrist, jo ho ploraria amargament, perquè veuria desapareixe de la terra l'unica estrella brillant, aquét sol sense cap taca que hi ha agut, i creuria que l'humanitat terrestre no és capaç de produir cap individualitat moralment perfecta. Jesús de Nazaret i Francesc d'Assís són els dos unics omes que pel llur immens amor a tot lo que viu, a tot lo que respira, fan perdonar a la raça umana tant de criminal coronat, tant d'ambiciós estupid ple de fortuna, tant d'imbecil sanguinari com ha produït en la seva evolució istorica.

I després, tot pensatiu, va afegir:

(1) Sabut és que Sant Pau anava sempre acompanyat de dugues dones que li feien de secretari. L'una escrivia en greg i l'altra en arameu.

—Si no aguéss existit, és lo mateix: auria d'aver existit, és a dir, ha existit, puix un o altre l'ha concebut, i el que l'ha concebut era un igual an ell, era aquest ideal mateix qu'ell descrivia.

A causa d'algunes de les seves obres se l'ha acusat d'epicurisme, de sensualisme i de què sé io què més.

Epicuri, en el sentit vulgar qu'es dona a la paraula, és a dir, ome de disbauxes, no és veritat, no ho ha estat mai. En el sentit científic de l'adjectiu, sí, i am molt just dret i molta raó. Com Herbert Spencer ha reconegut, i no se n'orroritzin les consciències apocades, *el fi de la moral*, és a dir, allà ont deuen dirigir-se els esforços de la ciència de les costums, **ÉS EL PLAER**.

Al món hi som per viure: hi tenim dret. Doncs visquem! I de la manera la més ampla i millor possible. El sacrifici és bo en moments suprems, però pres com a regla quotidiana és una costum que sols consegueix mortificar l'individu i migrar la raça. ¿A què vénen les penitències, les abstèncions, les flagel·lacions i altres medis de coïbir la natural expansió de l'ome? ¿No en tenim prou de contradiccions exteriors, qu'encare n'hi hem d'afegir d'altres? El que no viu, tampoc deixa viure als altres; el qu'és cruel amb ell mateix, també ho és amb els demés. Molts creuen que l'egoisme (en el sentit directe de la paraula) i l'altruisme s'exclouen. Res més errat. L'altruisme és sols la continuació, l'extensió de l'egoisme als demés. L'ideal és un ome qu'es dongui totes les satisfaccions possibles i que procuri als demés totes les que pugui. L'esser contrari de sí mateix no prova qu'un faci bé als demés.

De què hi hà egoistes que sols són tals i tot ho subordinen a la llur persona, s'ha deduit que tots deuen d'esser aixís, i no és això. Un se pod estimar molt a sí mateix i estimar molt també an els altres. En cambi, els que tot ho renuncien, en general, no procuren re als demés.

Aixís, ¿de què han servit els sants de la Tebaida? Què han fet? Què ha fet a França Port-Royal? Què han deixat els puritans? Què logren avui a Inglaterra els partidaris de la temperança, ni els vegetarians a Alemanya?

El món civilisat, tal com és avui; la suma de vida i de benestar que l'ome obté al present; el cumul d'art, de ciència, de justícia, qu'avui obtenim, és fill de l'Atenes aquella qu'onrava a Epicur i a les Etaire; de la Roma dels festins i dels opulents patricis; de l'esplendidesa del califes Omeiades; de les corts d'amor de la Provença i de la Catalunya dels sigles XIII al XIV; de les corrompudes i sensuals repúbliques italianes dels sigles XIV al XVI; del París de Lluís XV i del del Terror; en fi, de totes aquestes epoques i països que la gent qu'es diuen morals a la manera catòlica anatematissen perquè eren focs de vida, i si defectes tenien eren els que naixien de portar les tendències vitals a l'excés. L'ideal de la moral ha canviat. Abans la regla de costum era la mort. Aixís, la generació compareixia com un pecat; el menjar bé, com un delict; el pensar, com una eretgia. Avui la moral se basa en la vida: què més just? I en Renan l'ha defensada, com Spencer i tant d'altres. Aixís, ha tractat l'amor am grand respecte, com el fenomen fonamental de la Creació, i l'ha dignificat, i quasi diré santificat. En l'*Abbesse de Jouarre* lo que fa és condemnar el celibat eclesiàstic. De què serveixen les dones tancades en un claustre? De no res. Es maten, contredint la Naturalesa, per no fer cap bé a ningú.

Aixís, deia am molta raó:

—Santa Francisca de Chantal, abandonant els seus fills per seguir a Sant Francisco de Sales; Mme. Maintenon arrencant les filles als pares llurs per salvar-les l'anima, em semblen aver pecat fortament *contre natura*. Els budistes, am tant de sacrifici, no han creat res, com tampoc han creat res els estoics ni els sants cristians. El llur merit no està en la llur obra: està en el desinterès llur, en l'esforç llur. Són com una especie de gimnastes, necessaris pod-ser per ensenyar als altres lo qu'un om pod, i aduc deu fer, en moments suprems; però no res més.

Efectivament, el protestantisme observant, am la seva temperança absoluta, sols ha conseguit fer unes societats formalistes ont l'art i el sentiment hi són absents, i que la crueltat i la fredor fos el llur temperament abitual, quand no anés folrat d'ipocresia.

III

COM COMPONIA ELS LLIBRES

Però, deixant aquèts ideals del mestre, que compartim, i baixant a la seva vida quotidiana, donarem alguns detalls de com componia els seus llibres.

En general, en feia uns quants al mateix temps. Encare qu'el principal fos un, aprofitava, al fer un estudi, tots els detalls que trobava que podien convenir als altres que preparava.

Per cada llibre en confecció tenia una taula grand, ont hi apilava les obres, les carteres numerades plenes de datos, els papers plens de notes, les medalles, gravats, fotografies, documents, etc., etc. Quand tenia un assumpto ben estudiat i classificat, allavors formava el plan del llibre, dividint els materials en capituls. Aquèts els escrivia, cada un, d'un sol raig, els deixava reposar un quant temps, després de lo qual els corretgia i tancava en un calaix. Al cap de temps els treia i tornava a retocar, fins que per fi els enviava a l'estampa. Era fluid en l'escriure, però passava molt temps en l'estudi dels assumptos.

—Estudieu bé allò de que vulgueu tractar,—em deia un die.—Lo primer per escriure bé és coneixe allò de lo qual s'escriu, i, si la cosa és umana o natural, a més de coneixe-la, s'hà de sentir. Sentint i coneixent, sempre s'escriu bé, quand s'ha nascut am la facultat de formular els resultats de la nostra pensa. Si no es tenen aptituds, o si no es coneix o no se sent l'assumpto, inútils són totes les regles de retorica i totes les gramatiques del món. No s'escriu am regles: les regles se dedueixen després d'escrit lo qu'està ben escrit.

Aixís, sempre recordarem lo que va dir de l'istoria al nostro malaguanyat amic Jaume Gres el die que li vam presentar.

—L'istoria,—va dir,—per escriure-la, s'hà de sentir: no basten els datos. L'investigar, l'escorcollar, tot-om pod fer-ho: és qüestió de pura paciència. Lo difícil és saber triar, saber seleccionar el dato significatiu, això és lo important, i per això s'hà de sentir l'epoca i la raça de la qual un fa l'istoria. I, escrivint-la, un hà de submergir-s'hi, un l'hà de viure. Lo demás no és istoria: és sols una cronologia més o menos ben feta.—I va afegir:—Els espanyols teniu una bona qualitat, i és qu'amb el vostro temperament us entusiasmeu i us identifiqueu am les coses. Si an això hi afegiu l'estudi, podreu esser uns bons istoria-

dors. Però advertiu que res més lluny de l'història qu'el treball qu'en general fan els arxivers, les rates de biblioteca: a força d'ocupar-se dels detalls perden el conjunt; busquen engrunes; no construeixen. Fugiu d'això, com de lo d'escriure de lo que no conegeu.

Paraules savies que convindria que tinguessin present molts que passen per savis consumats en la nostra terra i en el fondo no són més qu'uns vertaders arreplegadors de la terragada de l'història.

Terminarem aquêt treball dient qu'en Renan, tant en el seu interior com en el seu tracte am les persones de fòra la família, es portava sempre de la manera més correcta, més formal i més atenta, tant com qualsevol altre puga portar-se, essent un vertader model de germà, d'espòs i de pare, lo que no es pod dir de la majoria dels qu'el denigren.

POMPEU GENER

PREGARIA SOBRE L'ACROPOLIS

No hi començat a tenir records sinó ben tard. L'imperiosa necessitat qu'em va obligar, durant els anys de la meua joventut, a resoldre pel meu compte, no amb el deixat anar de lo especulatiu, sinó amb la febre d'aquell qui lluita per la vida, els més alts problemes de la filosofia i de la religió, no em deixava pas ni un quart d'ora per a mirar enderrera. Llançat després dins la corrent del meu sigle, que jo ignorava totalment, me vaig trobar davant d'un espectacle en realitat tant nou per a mi com ho fóra la societat de Saturn o de Venus per a aquells a qui fos donat de veure-la. Jo trobava tot això debil, inferior moralment a lo qu'avia vist a Issy i a Sant Sulpici; no obstant, la superioritat de ciència i de critica d'omes tals com l'Eugeni Burnouf, l'incomparable vida que s'exalava de la conversació de M. Cousin, la grand renovació que l'Alemania operava dins quasi bé totes les ciències istoriques, després els viatges, després l'afany de produir, me van arrossegar i no em van permetre pensar en els anys que ja eren lluny de mi. La meua estada a Siria em va allunyar encare més dels meus antics records. Les sensacions enterament noves qu'hi vaig trobar, i les visions qu'hi vaig tenir d'un món divinal, estrany a les nostres fredes i melancoliques encontrades, m'absorbiren tot sencer. Els meus somnis, durant algun temps, foren la cadena cremada de Galaad, el cim de Safed, ont apareixerà el Messies; el Carmel i els seus camps d'anemones sembrats per Déu; la timba d'Aphaca, d'ont surt el flum Adonis. Cosa singular! Va esser a Atenes, en 1865, que vaig provar per primer cop un viu sentiment de retorn enrera, un efecte com el d'un ventijol fresc, penetrant, venint de molt lluny.

L'impressió qu'em va fer Atenes és de molt la més forta que jamai agi sentit. Un llog hi hà ont la perfecció existeix; no més qu'un: aquell. Mai no avia imaginat res de semblant. Era l'ideal cristallinat en marbre pentelic qu'es mostrava a mi. Fins allavors jo avia cregut que la perfecció no és d'aquét món: una sola revelació em semblava acostar-se a lo absolut. Feia molt de temps que ja no creia en el miracle, en el sentit propi de la paraula; no obs-

tant, el destí únic del poble jueu, anant a parar a Jesús i al cristianisme, m'apareixia com alguna cosa de tot en tot apart. Però vêt-aquí qu'are, al costat del miracle jueu, venia a col·locar-se per a mi el miracle greg, una cosa que no ha existit més qu'un cop, que no s'avia vist mai, que no es veurà mai més, però l'efecte de la qual durarà eternalment, vui dir, un tipo de bellesa eterna, sense cap taca local o nacional. Jo ja sabia, abans del meu viatge, que la Grècia havia creat la ciència, l'art, la filosofia, la civilització; més l'escala em mancava. Quan vaig veure l'Acropolis vaig tenir la revelació de lo diví, com la vaig tenir la primera vegada que vaig sentir viure l'Evangeli apercebut la vall del Jordà desde les altures de Casiona. El món enter allavors me va semblar barbre. L'Orient me va xocar per la seva pompa, la seva ostentació, les seves impostures; els romans no foren més que grossers soldats; la majestat del més bell romà, d'un August, d'un Trajà, em va semblar no més que posa, al costat de la naturalitat, de la noblesa simple, d'aquells ciutadans altius i tranquils. Celtes, Germans, Eslaus, m'aparegueren com espècies d'Escites conciençosos, però penosament civilitzats. Vaig trobar la nostra edat mitjana sense elegància ni formes, empestifada d'altivesa empolainada i de pedantisme. Carlomany m'aparegué com un gros palafrener tedesc; els nostros cavallers me van semblar gent totxa, qu'auien fet somriure a Temistocles i a Alcibiades. Hi ha agut un poble d'aristocrates, un públic sencer compost de coneixedors, una democràcia qu'ha arribat a agafar matisos d'art talment fins, qu'els nostros refinats els apercebeixen a penes. Hi ha agut un públic per a comprendre la bellesa dels Propileus i la superioritat de les escultures del Partenó. Aquesta revelació de la grandesa vera i simple m'arribava fins al fons de l'esperit. Tot lo que jo havia conegut fins aleshores, em va semblar l'esforç desgraciat d'un art jesuític, un barroc compost de pompa poca solta, de xarlatanisme i de caricatura.

Sobre l'Acropolis és principalment ont aquells sentiments m'assetjaven. Un excellent arquitecte ambe qui jo havia viatjat tenia costum de dir-me que, per ell, la veritat dels déus estava en proporció de la bellesa solida dels temples que s'els agüés aixecat. Judicada amb aquell criteri, Atenea fóra per sobre de tota rivalitat. Lo que hi ha de sorprenent, com de fet, és que lo bell no és aquí sinó l'onradesa absoluta, la raó, el respecte meteix envers la divinitat. Les parts amagades de l'edifici són tant ben deixades com les que són vistes. Cap d'aqueixes enganyifes que, particularment en les nostres iglesies, són com una tentativa perpetua per induir la divinitat en error sobre el valor de la cosa oferta. Aquesta serietat, aquesta rectitut, em feien avergonyir d'aver sacrificat més d'un cop a un ideal menos pur. Les ores que jo passava sobre el turó sagrat eren ores de pregaria. Tota la meua vida passava altre cop, com una confessió general, davant dels meus ulls. Però lo qu'hi havia de més singular és que, confessant els meus pecats, acabava per estimar-los; les meves resolucions de tornar-me classic finien per precipitar-me més que mai en el pol oposat. Un paper vell que trobo entre les meves notes de viatge conté això:

PREGARIA QUE VAIG FER SOBRE L'ACROPOLIS QUAN VAIG ARRIBAR A COMPENDRE'N
LA PERFECTA BELLESA

»Oh noblesa! Oh bellesa simple i veritable! Deesa el qual culte significa raó i saviesa! Tu, el qual temple és una lliçó eterna de consciència i de sence-

ritat, arribo tard a la solana dels teus misteris: apporto an el teu altar molts remordiments. Per a trobar-te m'han calgut recerques infinides. L'iniciació que conferies a l'atenenc naixent amb un somriure, l'hî conquerida a força de reflexions, al preu de llargs esforços.

»Só nat, deesa dels ulls blaus, de pares barbres, entre els Cimerians bons i virtuosos qu'abiten a la vora d'una mar ombrivola, erichada de roques, sempre batuda pels oratges. El sól am prou feines hi és conegut; les flors són les moltes marines, les algues i les petxines colorides qu'es troben al fondo de les badies solitaries. Els nuvols hi passen sense color, i l'alegria meteixa hi és un poc trista; però hi hà fonts d'aigua freda que surten de la roca, i els ulls de les noies hi són com aquelles fonts verdes, ont, sobre fondos d'erbes ondula-des, el cel s'emmiralla.

»Els meus pares, remontant-nos tant lluny com podem, estaven consagrats a les navegacions llunyadanes, dins unes mars qu'els teus Argonautes no van coneixe. Vaig sentir quand era noi les cançons dels viatges polars; vaig esse breçat pel record dels gels surants, de les mars boirosses semblants a llet, de les illes poblades d'aucells que canten a certes ores, i que, prenent llur vol tots ensems, enfosqueixen el cel.

»Uns sacerdots d'un culte estranger, vingut dels sirians de Palestina, es van cuidar de pujar-me. Aquèts sacerdots eren savis i sants. Me van ensenyar les llargues istories de Cronos, qui ha creat el món, i de son fill, qui ha fet, segons diuen, un viatge sobre la terra. Els temples llurs en fan tres d'alt com el teu, oh Euritmia, i semblen boscos; emperò no són solids: s'enrunen al cap de cinc o sis cents anys. Ells són fantasies de barbres qui s'imaginen qu'es pod fer quelcom de bé fòra de les regles que tu has traçat an els teus inspirats, oh Raó! Més, aquèts temples me plavien; jo no avia estudiat el teu art diví; hi trobava Déu. S'hi cantaven cants dels quals me recordo encare: «Salut, estel de la mar, reina dels que gemeguen en aquesta »vall de llagrimas.» O bé: «Rosa mistica, Torre d'ivori, Casa d'or, Estel del »matí...» Té, deesa, quand recordo aquèts cants, el meu cor se fon, quasi bé em torno apostata. Perdona'm aquêt ridicul: no et pods figurar l'encís qu'els magics barbres han ficat en aquèts versos, i lo molt qu'em costa de seguir la raó tota nua.

»I, després, si tu sabessis lo difícil que s'és fet servir-te! Tota noblesa ha desaparegut. Els Escites han conquerit el món. Ja no hi hà republica d'omes lliures; no hi hà més qu'uns reis eixits d'una sang feixuga, unes majestats qu'et farien somriure. Uns pesants Iperboris diuen lleugers an els qu'et serveixen. Una *pambeocia* temible, una lliga de totes les tontades, estén sobre el món una llosa de plom, sota la qual un om s'ofega. Aduc aquells qui t'onoren, que t'en deuen fer de llastima! ¿Te recordes d'aquell Caledonià qui, fa cinquanta anys, va desfer el teu temple a cops de martell per endur-s'el a Tulé? Així fan tots... Hî escrit, segons algunes regles que tu estimes, oh Teonoé, la vida del jove déu que vaig servir en ma infantesa. Em tracten com un Evhemer; m'escriuen per demanar-me quin fi m'hî proposat; no més aprecien allò que serveix per fer fructificar llurs taules de trapezites. I per què escriu un om la vida dels déus, oh cell! sinó és per a fer estimar lo diví que fou en ells, i per a mostrar qu'aquêt diví viu encare, i viurà eternalment, en el cor de l'humanitat?

»Te recordes aquell die, sota l'arcontat de Dionisidor, en qu'un petit jueu lleig, parlant el greg dels sirians, vingué aquí, va recorre els teus atris sense comprendre't, va llegir les teves inscripcions tot a l'inrevés i va creure trobar en el teu recinte un altar dedicat a un déu que fóra *el Déu inconegut*? I bé! Aquêt petit jueu ha reixit; durant mil anys has sigut tractada d'idol, oh Veritat; durant mil anys el món ha estat un desert ont no germinava cap flor. Durant aquêt temps tu et callaves, oh Salpinx, trompeta de la pensa. Deesa de l'ordre, imatge de l'estabilitat celestial, era culpa l'estimar-te; i, avui die, qu'a força de conciençós treball hem conseguit acostar-nos a tu, s'ens acusa d'aver comès un crim contre l'esperit umà trencant cadenes de que Plató prescindia.

»Tu sola ets jove, oh Cora; tu sola ets pura, oh Verge; tu sola ets sana, oh Igie; tu sola ets forta, oh Victoria! Les ciutats tu les guardes, oh Promacos; tu tens lo que cal de Mars, oh Area; la pau és el teu fi, oh Pacifica! Legislatriu, font de les constitucions justes; Democracia, tu el qual dogma fundamental és que tot bé ve del poble, i que per tot arreu ont no hi hà poble per nodrir i inspirar an el geni, no hi hà res, ensenya'ns a extraure el diamant de les multituds impures. Providencia de Jupiter, obrera divina, mare de tota industria, protectriu del treball, oh Ergané, tu que fas la noblesa del treballador civilisat i el poses tant per demunt de l'Escita peresós; Saviesa, tu, a qui Zeus va infantar després d'aver-se encullit dintre ell meteix, després d'aver respirat profundament; tu qu'abites en ton pare, enterament unida a la seva essencia; tu qu'ets la seva companya i la consciencia seva; Energia de Zeus, espurna qu'encens i alimentes el fog en els eroes i en els omens de geni, fes de nosaltros uns espiritualistes complets. El die qu'els Atenencs i els Rodians lluitaren per al sacrifici, tu vas preferir abitar amb els Atenencs, com més savis. Ton pare, no obstant, féu baixar Plutó dins un nuvol d'or sobre la ciutat dels Rodians, perquè avien rendit també omenatge a sa filla. Els Rodians foren rics; més els Atenencs tingueren enginy, és a dir, la vera joia, l'eternal alegria, la divina infancia del cor.

»El món no serà salvat sinó tornant a tu, repudiant els seus lligams barbres. Correm-hi, vinguem-hi fent colla. ¡Quin die més ermós aquell que totes les ciutats qu'han pres restos del teu temple, Venecia, París, Londres, Copenague, repararan llurs lladregades, formaran romiatges sagrats per a tornar els restos que posseeixen, dient: «Perdona'ns, deesa! era per salvar-los dels mals genits de la nit,» i reconstruiran els teus murs al sò de la flauta, per expiar el crim de l'infame Lisandre! Després aniran a Esparta per malehir el sòl ont va esser aquella mestressa d'errors ombrivols, i a insultar-la perquè ja no existeix.

»Ferm en tu, jo resistiré a mes fatals conselleres; an el meu escepticisme, qu'em fa duptar del poble; a la meva inquietud d'esperit, que, quand lo ver és trobat, m'el fa cercar encare; a ma fantasia, que, després que la raó ha dictat, m'impedeix estar en repòs. Oh Arquegetes, ideal que l'ome de geni encarna en les seves obres de mestre, més m'estimo esser el derrer a casa teva qu'el primer en llog. Sí, m'aderiré a l'estilobat del teu temple; oblidaré tota disciplina llevat de la teva, em faré estilita sobre les teves columnes, la meva cella serà el teu arquitrau. Cosa més difícil! Per tu jo em faré, si pug, intolerant, parcial. No estimaré més que tu. Vaig a aprendre la teva llengua, a desaprendre tot lo demés. Seré injust per lo qu'a tu no toca: em faré el servidor

de l'últim dels teus fills. Els habitants actuals de la terra que tu vas donar a Erecteia, els exaltaré, els adularé. Provaré d'estimar fins els llurs defectes; em persuadiré, oh Ippia, que descendeixen dels cavallers que celebren allà dalt, sobre el marbre del teu fris, la llur festa eternal. Arrencaré del meu cor tota fibra que no siga raó i art pur. Cessaré d'estimar les meves malalties, de complaure'm en la meva febre. Sosté el meu ferm proposit, oh Salutaria; ajuda'm, oh tu que salves!

»Quant de dificultats, en efecte, no preveig! Quant d'habituds d'esperit no auré de canviar! Quant d'encantadors records no auré d'arrancar del meu cor! Ho provaré; emperò no estig prou segur de mi mateix. Tard t'hí conegut, bellesa perfeta! Tindrè recaigudes, defalliments. Una filosofia, perversa sens dupte, m'ha portat a creure qu'el bé i el mal, el plaer i el dolor, lo bell i lo lleig, la raó i la folia, es transformen els uns en els altres per matiços tant indiscernibles com els del coll de la coloma. No estimar res, no odiar res absolutament, ve a esser allavors una saviesa. Si una societat, si una filosofia, si una religió, agués posseït la veritat absoluta, aquesta societat, aquesta filosofia, aquesta religió, auria vençut a les altres i viuria sola a ores d'ore. Tots els que, fins aquí, han cregut tenir raó, l'han errada: això ho veiem clarament. ¿Podem, sense pretenció temeraria, creure que l'avenir no ens judicarà com nosaltros judiquem el passat? Vêtaquí les blasfèmies qu'em suggereix el meu esperit profundament fet malver. Una literatura que, com la teva, fos sana de tot punt, are ja no més excitaria que l'aburriment.

»Somrius de la meva ingenuïtat. Sí, l'aburriment. Estem corromputs: què hi vols fer? Aniré més lluny, deesa ortodoxa: jo et diré la depravació íntima del meu cor. Raó i bon seny no basten. Hi hà poesia en lo Strimon glaçat i en l'ubriaguesa del Traci. Sigles vindran qu'els teus deixebles passaran pels deixebles de l'enuig. El món és més grand que tu no et penses. Si aguessis vist les neus del pol i els misteris del cel austral, el teu front, oh deesa sempre tranquil·la, no fóra tant serè; el teu cap, més ample, abraçaria diversos genres de bellesa.

»Tu ets veritable, pura, perfeta; el teu marbre no té cap taca; més el temple d'Agia-Sofia, qu'és a Bisanci, produeix també un efecte diví amb els seus maons i amb els seus arrebossats. Ell és l'imatge de la volta del cel. S'enrunarà; però si la teva cella agués d'esser prou ample per contenir una multitud, també s'enrunaria.

»Un flum immens d'oblit ens arrossega dret a una timba sense nom. Oh abim, tu ets el Déu únic! Les llagrimes de tots els pobles són veres llagrimes; els somnis de tots els savis enclouen una part de la veritat. Tot lo d'aquí baix no és més que símbol i somni. Els déus passen com els omens, i no seria pas bo que fossin eternal. La fè qu'un om ha tingut no deu esser jamai una cadena. S'està en paus amb ella quand se l'ha envolquellada cuidadosament dins la mortalla de porpra ont dormen els déus morts.»

J. Renay

MELANCONIA

*Les flors que gronxa el vent, els camps qu'are verdejen,
són del meteix color, d'igual perfum qu'abans;
el sól té encare raigs que com llavors foguejen
per sobre els nostros plans.*

*Com quand jo era petit blaveja la mar nostra;
com a-les-ores, lluny, veig ajuntar-s'hi el cel;
l'onada, com abans, amiga mera es mostra
i em ve a besar fidel.*

*Per viles i poblets veig moure's la gentada
parlant com allavors, com allavors sentint,
fent escoltà altro cop la popular tonada
qu'el temps va retenint.*

*Tot és com era abans: les flors, la llum del die,
els pobles i la gent, les ones i el cel blau...
Però qu'ho miro trist desde qu'el cap rumia
que tot això és esclau!*

E. Guanyabens

«LA TRADICIÓ CATALANA»

CARTA OBERTA *

(Acabament)

REMONTEM als principis. El quart, *onrar pare i mare*. Primer dels preceptes del Decaleg referent als devers dels omes am llurs semblants, seguint an els tres relatius a les obligacions envers el Criador, és evident mostra que, lo meteix en l'ordre diví qu'en el natural i umà, és la família la porta, l'essència i fonament de tot l'ordre social.

Amb el pare vol Déu qu'obeim i onrem al cap de la societat domestica, al poder també per voluntat divina instituit; am la mare desitja qu'onrem i venerem la tradició santa de la llar. L'un representa el dever i el vincle extern; l'altra, la moral i el vincle dolcissim de l'amor. La família és certament, tant per la raó com per l'istoria, el principi i fi de les societats umanes. Tots venim d'un sol pare, i en un die llunyà, però cert per nosaltros, qu'ens fiem en una paraula divina i no en conferencies *inter, supra* o *infra-parlamentaries* (si separats fan tanta fressa, ¡quin desgavell, al contrari, mon Déu, embolicant a l'ora!), esperem veure l'humanitat amb una fè, un Déu i un amor, tornant a reneixe en la dolça germandat primera, enfonsada en un abim de segles per les passions i rancunies dels néts de Cain. Les investigacions istoriques, encare que dirigides desde diferent terror i am fi divers, proven totes, am l'unanimitat ferma que la veritat exigeix sempre quand la bona fè acompanya, que la tribu nomada o estacionaria fou la primera forma de l'umana societat; que després estranys o treballadors emigrants foren admesos; que per llarg temps la patria potestat, l'adopció, la clientela i el patronatge, en una paraula, totes les institucions familiars, eren al meteix temps politiques; i que la ciutat no és més qu'una família numerosa. Per això el municipi, com a ampliació necessaria de la primera casa (i en els pobles petits, aont quasi tots són parents, la realitat demostra la ficció), és la segona i ultima, *entengui's bé*, forma necessa-

* Vegin-se els numeros 6, 7 i 9 d'aquest any.

ria de la societat (1), i totes les lleis municipals centrífugues o centrípetes no podran mai donar el mateix caràcter als llurs departaments, regions, províncies, cantons, circuls, o lo qu'es vulgui. No més el principi de que l'unió fa la força contra l'abús i l'injustícia farà comprendre als montanyesos del Canigó que tinguin cap necessitat d'estar sotmesos a poders que tenen llur centre mil·lores lluny, i l'existència i capritxos de la sort, qu'ha fet que siguin aquells més d'un i diversos a una i altra vessant del cim altíssim.

Logreu-ne del Senyor de les nacions que tots els omes i tots els pobles prenguin i compleixin al peu de la lletra l'Evangeli, i el món podrà ésser una federació immensa sense necessitat de pacte federal ni sinalagmàtic. Més com aquèl regne de l'amor de Crist sobre la terra és el terme, no el curs, ha sigut i és precisa la formació d'agrupacions mitjanes, venerables sempre pels decrets de la Providència realitzats en l'història, i aquesta és la causa de la varietat eterna, de l'efímera vida d'Estats i nacions, de monarquies i repúbliques. En aquells temps que l'unitat de fè i de cultura feia menys necessari qu'aqueix contacte social tacit, com vós molt bé dieu, de grups socials o d'individus prenguéssin formes més rígides i esclavitzadores, la llibertat dels municipis arribava i podia arribar en les encontrades més florissents a una autonomia quasi completa. Les ciutats de Biscaia celebraven tractats de pau i aliança amb els reis d'Anglaterra, i Barcelona enviava els seus consuls a Llevant i a la Berberia. Més, precisats i particularitzats els interessos de cada hu, era més fàcil qu'are coneixes i trobar les compensacions recíproques, qu'el remei d'uns és, per la confusió eterogènia, verí funestíssim per tots els demés (2). L'ordre no és l'unitat, i menys l'uniformisme. En aquèl sentit és en el qu'us dono la raó de que l'Església sigui regionalista, realitzant aquella hermosa màxima (que si no és de Sant Agustí, com ho neguen els *integros*, lo mateix serà) *In fides unitas, in dubiis libertas et in omnibus charitas*. La constitució de les esglésies catòliques és certament un bell i segur exemple per les ciutats civils, en els dos sentits antig i modern de la paraula, i, d'acord am vós, que les del vell temps prou se semblaven. La llur constitució era certament democràtica, però no demagògica, com volen els que sempre tiren l'aigua al llur molí. Democràtica, perquè el poble era governat pel mateix poble, però el poble sencer, i per ses representacions naturals, no artificioses i captades, com avui; i en tal sentit poc importava que siguessin *infanzones* i ciutadans onrats els regidors. I aixís com les passions dels malvats, fruita de tot temps, explotant el concurs de les masses, féu necessària i vulguda pels mateixos veïns l'intervenció dels reis en el govern dels pobles, l'avidesa dels cortesans, pod-ser contra els veritables sentiments d'aquells, sigué motiu de què es convertís en perpetuu i ordinari l'ús d'una prerrogativa reparadora i d'apel·lació en casos gravíssims i extraordinaris (3).

(1) L'Estat és una forma natural, en quant no és sinó, per a la millor defensa i comoditats, que formen grups més o menys extensos i duraders les societats naturals veritablement dites.

(2) Perdoneu que tregui una mica l'orella el pagès. ¿Sense aquesta centralització absurda d'un i altre costat dels Pirineus, vigents les costums internacionals del segle XIII, no podríem tractar directament els productors catalans amb els vinaters del nord de França, deixant amb un pam de nas an els toçuts rossellonesos?

(3) Les funcions polítiques i administratives qu'el centralisme modern atribueix i ha d'atribuir necessàriament an els municipis i els seus quefes, dona una altra raó, en veritat, an aquesta intervenció de l'autoritat central.

Mala sort meva és pod-ser defensar en aqueixos moments llibertats que, segons la veu del poble, tant malament s'usen. Però si bé es repara, i si és *perogrullada* bo és repetir-ho, el pecat no recau aquí, sinó molt més amunt. En els temps antics, quand la politica local res tenia que veure am la general, els pirates eren pirates i s'en penjava algun: are tots treballen am patent lilegitima de cós, donada per un sobirà, o, més ben dit, tenen l'onor i consideracions de vaixells de guerra i quasi llur inviolabilitat extra-territorial. I, lo qu'és més curiós, en les poblacions rurals, aont s'evita la major part de les voltes el dany per l'aliança espontania de la gent d'ordre i que té que perdre contre els perduts, succeeix, trobant un remei dèu mil voltes pitjor que la malaltia. En el cós municipal no més perillen i es corren els bens materials dels veïns. Pel compromís qu'allunya els lladres de terra, venent i enagenant al centralisme politic la llibertat i la fortuna dels ciutadans, logra la gent de bé de la major part de les poblacions perpetua ajuda sent sempre del que mana, votant indiferentment els *cuneros* dels vençuts d'air, vencedors avui; i aixís hi hà sempre un tiri o un troià amig qu'impedeix el pillatge de cà-la vila per la sarrapatrada. Més aquest escepticisme primitiu, veritable causa de que les institucions lliures i temperades siguin un mitu escrit en les constitucions politiques, té per conseqüencia inevitable qu'els governs d'avui, demà i demà passat, treient sempre majories numerosissimes, facin i desfacin lleis bones i dolentes a llur capritxo, i carreguin amb alcabales inverrossimils al pobre contribuent, que compra l'enganyadora tranquil·litat de la present ora am la meiteixa existencia onrada dels seus fills en un pervenir, desgraciadament, no llunyà.

No cauré jo en el vici, molt comú en nosaltros, ho confesso (i am l'estona qu'enraonem am franquesa deg dir-vos que també en sou victima, i molt sovintet), de dir que *cualquier tiempo pasado fué mejor*, com ja ho criticava Jordi Manrique.

El polip carnós ha fet i fa, com us deia al principi, aquèts progressos perquè les fibres i les celules del cós social són materia abonada, perquè l'escrofula és avui predominant tant en l'ordre físic com en el moral, i són impossibles totes les energies.

La ciencia positiva moderna i sa quimica, per esser logiques fins al seu ultim postulat, deuen trobar un oli de fetge de bacallà, una nova emulsió Scott, pels enteniments i les consciencies. Vós sabeu aont és la veritable font de vida per omes i nacions. Cumplint la missió rebuda en jorn memorable de la vostra vida, ho recordeu an els desmemoriats.

III *

Combregant am vós, encare qu'am diversa fortuna, en un triple culte, el de la fè, el de l'estudi i el de la patria, no té res d'estrany qu'agi fet tant llarga la conversa i que per acabar de cop, respostes ja les dugues principals qüestions qu'em van suggerir el vostro treball, limitit a dugues o tres observacions cur-

* Per una omissió imputable a les empentes premioses en què s'ha fet aquèt treball, no va posar-se el senyal de paragraf segon al principi de l'article anterior,

tíssimes el judici particularisat qu'em mereix. No vui treure el gust de descobrir per sí el seu merit, al qui el llegeixi, am mes alabances, ni qu'els meus carinyosos reparos puguin servir a ningú de pretext per privar-se de menjar intel·lectual tant saborós.

I com vui, per tant, que l'impressió d'aquêts desapareixi després, haig de començar per ells per a què la meva adhesió an el seu fi i essència sigui després completa. Per de prompte us diré francament que pod-ser aguera sigut millor la seva divisió en dugues obres separades, l'una sobre el valor etic de la tradició catalana, la més pensada, encare que no tant treballosa i erudita, i l'altra que podia anomenar *Estudi critic sobre alguns catalans eminents*. L'ús material d'un llibre qu'hà d'esser el *vade-mecum* inseparable de tots els regionalistes catalans sencers, en la seva primera part sobre tot, hi auria guanyat, mentres qu'are resulta quasi un poc manejable lexicon.

Certament, i aquesta és l'objecció més grave qu'es farà a la vostra tesis, no heu pogut demostrar el valor racional de la tradició catalana, és a dir, l'existència d'un pensament català suma i compendi de la tradició científica de la terra. Vós sou un guia conciençut qu'ha trepitjat pam a pam els camins i dreseres, que coneix tant les lleuves de neu com les fontetes refrigerants i cristallines. Acompanyeu una vegada més als munts altíssims, admirats sempre i sempre nous pel qui els visita; ensenyeu turons quasi per ningú abans explorats, i quals curioses belleses paga bé l'esforç d'acompanyar-vos; però mai us deixarà el viatjant lector confessant-vos qu'ha vist una veritable cordillera, com vós li vau prometre al començar la jornada, encare que, avent sigut aquesta, malgrat tal incumpliment, deliciosa, no us negarà, esteu-ne cert, la cordial propina. Sant Ramon de Penyafort, Sant Vicens, Ramon Llull, Ausies Marc i Lluís Vives, són estudiats per vós com se mereixen, d'un modo pod-ser nou i interessant. La curiosissima figura del mestre Eximenis *apareix revelada al vulgo, abans patrimoni d'avar bibliofil*. Però una idea comú a tots, els temes del pensament per tots discorreguts, aont són? L'un, escolastic sever; l'altre, elegant classic; aquell, mistic fins al panteisme quasi; va al costat del predicador fervorós i eminent politic que commogué la terra. D'un d'ells confesseu que fins veia am despreci, com poc culte dialecte, la llengua catalana! Si l'amor patri dels escriptors és prova de l'existència d'un pensament científic nacional, aurrem de reconeixe que no hi aurà poble ni poblet que no en posseexi. Però si hà de ser el contingut no més que l'expressió d'aquêt sentiment i algunes semblances de forma i procedir, no val grand pena pels estranys investigar-ho. I menos haig d'admetre l'existència d'una escola juridica catalana. Llegint aquêt capítul es veu clarament reduïda en sa atinença al dret la grossa contredicció i petició de principis que té per fi el més ferm troç del vostro volum. En Callís, profundament lliberal i el jurisconsult tipo, coneixedor i defensor de les lleis de la terra, és seguit per en Belluga, cesarista i fill del seu temps, partidari entusiasta de l'autoritat real, i per en Finestres, cortesà de Felip V, i acabeu amb en Dou, que, essent autor d'un llibre més practic que teoric, defensa-exposició de les teories oficials del dret cesarista i regalí del sigle XVIII, va acabar essent president de les Corts de Cadix.

Felip V i la Constitució de l'any 12, els dos derrers estira-cordetes del nostro dret regional! Més si el pensament de l'escola juridica catalana és unicament ser armonisadora i assimilativa, callo i no dig res. I en el camp juridic vui

fer-vos l'últim carreg grave (lo demás seran futeses de bibliofil), i acabaré d'una vegada d'abusar de la vostra mansuetud, que sabia era evangelica. Servidor de dugues modes, l'una vella ja i l'altra novissima, dieu repetides ocasions qu'el dret «és de la terra, com ho són les montanyes i els rius i les costes» (pag. 643), i ens parleu molt i molt de les celules socials i de les evolucions. I pitjor trobo lo primer que lo segon. Tal afirmació de l'escola istorica és la negació del dret com relació racional i moral entre els omes, i per això els mestres actuals del dret natural catolic (el pare Costa-Rosetti per exemple) combaten am més dalit, perquè el perill és mes gros i més proxim an els adeptes de Savigny qu'an els de Kant. És cert qu'admeteu, els que voleu esser istorics i cristians, unes lleis naturals i divines que regeixen tals manifestacions juridiques; més llavors destruiu el primer principi vostro, i, aixís, per què posarlo? *Peccata minuta* és per a mi que parleu, com un sociologista modern i un deixeble de Spencer o Gumploviam i Schaeffe, de celules i coses socials qu'ane mi no m'hàn d'escandalitzar. Com ells admirem els secrets dels llibres de la Naturalesa i de l'istoria, sinó que hi afegim portada i nom d'autor. Si no m'enganyo, alguns sayis sacerdots creg estant publicant a París una serie de treballs destinats a demostrar l'acord possible de la filosofia tomistica am les modernes teories de l'evolució. Al citar les edicions de Sabunde, queixant-vos de l'oblit en que se l'ha tingut fins avui, no us recordeu que la llibreria religiosa d'en Riera (empresa que va fer en el seu temps tant incalculable servei a la cultura catolica de tots els països espanyols) va publicar precisament, fa trenta o quarante anys, una traducció castellana del *Grandiós tractat de l'ome*; que doneu massa *bombo* an en Salzinger dient qu'és l'estranger més benemerit de la nostra literatura, *sicut sonat* (i pod-ser sigui que falti, per error de ploma, l'adjectiu *Iuliana*) (1); qu'entre els catalans illustres no parleu d'en Capmany, l'erudit més benemerit (això sí qu'ho dig sense por) de tots els nostros, i dels dos bisbes Amats, figures interessantissimes de la nostra istoria religiosa i literaria, si no em cega l'afecció a les glories de ma casa i nom. Més totes eixes discrepancies no diré que siguin, fent-vos un compliment vulgar, taques qu'es veuen més per esser tant pulit i brillant l'espill, sinó al contrari: aquestes i les grosses excusades pel vostro zel i patriotisme queden ignotes per la claror del pensament d'un llibre que no exagero al considerar com la *Suma del catalanisme vertader*.

No recordo aont vaig llegir la crudel maxima de que pocs filosops hi hà qu'agin influït ni en les costums dels carrers aont abitaven. És dolorosa la sentència pels qu'ens consumim fisica i economicament en el cultiu de les

(1) Ja no parlo de les lletres espanyoles en general, qu'és com s'auria de comprendre tractant-se de les relacions estrangeres, i llavors citaria en Ticknor, en Schack, en Schlegel, en Viardot, etc., sinó qu'em vui referir a les catalanes unicament. En Heyd, en Travell Tivill (que féu, oh vergonya, la millor edició del *Consulat de Mar*, la gloria internacional juridica més grand de Catalunya), en Fastenrath meteix, que, encare que vivent, no se li pod negar justicia, són tant benemerits o més qu'el tal Salzinger. Aquèts dies hai fullejat un treball de primera mà d'en Ebert sobre la constitució municipal de Barcelona i el dret public valencià. Lo qu'és qu'aquí som tots victims d'una centralisació literaria francesa tant funesta i més vergonyosa que la politica madrilenya (¡lo qu'us diria aquí si no anessim tant cansats i depressa!), i quand trobem un estranger de més enllà dels Alps o de l'Estret qu'ens coneix i estudii, molt més si estem posseïts de la mania del tema, perdem el món de vista. Llastima qu'en Salzinger, segons les senyes, no em pugui donar les gracies.

lletres; però, per desgracia, és certa. Per això quand veig de qualsevol modo, sigui com causa o com record, tant se val, adoptades en els fets les idees d'un autor qu'estimo, trobo considerable i permanent el servei de la seva obra.

Pocs dies després de fullejar *La Tradició Catalana* vaig llegir que dos prelats onra del nostre episcopat han prohibit la predicació en castellà sense expressa llicència; i, de qualsevol modo qu'es relacioni el vostre treball am semblant disposició, tindreu dret a l'agraïment de totes les animes que per efecte de tals ordres agin pugut veure més clara la llum de la Veritat.

An els pagesos de ma terra, salves excepcions onroses, no vui ferir l'*il·lustració* de ningú, els agraden més els sermons com menos els entenen i més s'emboiquen els predicadors. Trobo l'explicació d'aquesta veritat en que les armonies musicals d'una llengua estranya deliten les orelles i deixen tranquila la consciència, no molestant-la per res en les seves durícies i abjeccions (1).

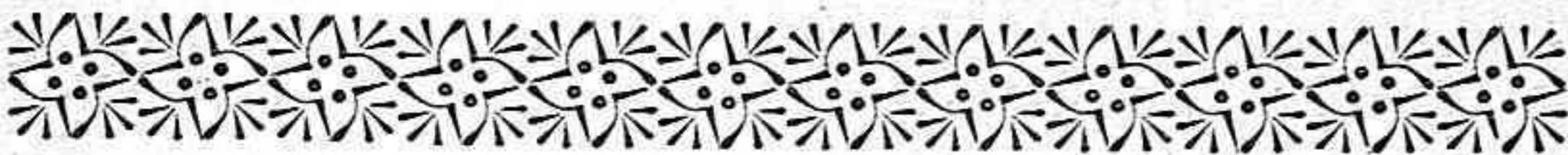
Els capellans sou sacerdots de la Veritat per doble vocació, i per aquèl motiu m'entusiasma veure-us renovant les tradicions de l'Església espanyola, portastandard sempre de la cultura patria. M'aconsola de l'amarga injustícia que s'ha fet a dos prínceps de la novela i de la crítica contemporànies, i qu'a vós és probable també se us faci o se us estigui fent, el pensar que si vós, el P. Coloma i Fra Blanco García aguessiu sigut seglars i pseudo-lliberals, no aguerau sigut prínceps, sino reis absoluts, indiscutibles i indiscutits. De tots modos, és grand plaer i onra esser, com vosaltros, *neo* (com amb onra ho confesso). Aquèl nom, que s'ens ha vulgut posar com a estigma, és tant gloriós com l'*Inri* del Diví Mestre. Diu més qu'el de *progressista* i *avençat*: som els *nous* sempre, perquè representarem sempre l'eterna novetat del nostre Crist.

El Marquès d'Olivart

Borjes Blanques, Juliol-Setembre de 1892.

(1) A Madrid (ont hi hà alguns que responen a les exageracions d'aquí) hi hà qui s'esforça en tenir de Catalunya i de les seves coses un coneixement anàleg an el qu'els francesos han posat de moda respecte a Espanya; i hei ha agut un escriptor, que realment té unes miques de Voltaire, qu'ha censurat aquelles prohibicions dels bisbes assimilant-les a la proscripció de la llengua polaca pels governants russos. Semblant impudència recorda massa la coneguda faula del llop acusant a l'innocent anyell, i no mereix cap consideració, sinó despreci. I més venint de qui auria d'esser tant regionalista com nosaltros, o encare més.

SOCIETAT CATALANA DE CONCERTS

Am motiu de l'aconteixement artístic de què anem a parlar, la crítica periodística i la verbal dels *dilettanti* han esclatat amb una sèrie de judicis que, boi agraçant-nos, ens han fet molta gràcia, perquè demostren que l'educació musical, a Barcelona, es troba en el període de gestació. Al donar compte de les impressions sentides en els concerts, han sortit els temes manejats de *musica descriptiva*, *wagnerisme* i *la música per la música*, aplicats sense to ni sò i vulguent donar a comprendre una iniciació qu'aquí sols té un ínfim nombre d'*amateurs*. Deixant sentat com a judici definitiu que dits concerts han sigut bons, qu'han superat a lo que s'esperava, atesa la dificultat de trobar executants apropiats, el nostre intent és analitzar la triple significació qu'enclouen, és a dir, l'importància que tenen: l'indole del repertori presentat, el mètode seguit en sa execució i la formació del públic.

I

El programa escullit fou un vertader atreviment. En el primer die ja era un acte revolucionari presentar models de música tant distinta com la d'en Mendelssohn, en Grieg, en Berlioz, en Pedrell i en Wagner. A un públic rutinari i agafat a l'escola italiana s'el descompon i s'el cansa fent-lo passar bruscament d'una sensació a una altra oposada. Així li succeí a l'oïr la *Gruta de Fingal* i les melodies elegiaques dels dos primers respectivament; i sentir tot seguit la marxa funebre d'*Hamlet*. Aquèl fragment molts no l'han comprès; alguns han cregut qu'avia d'expressar les idees i sensacions del príncep danès, essent així qu'aquèl ja és mort. En nostre sentir l'obra vol exteriorisar l'estat psicològic d'un poble consternat, presenciant la mort d'un ome benvulgut i el desmoronament d'un tron. Remarqueu tal asserció perquè a Barcelona, al judicar an en Berlioz, s'agafa el rave per les fulles i no es té en compte que quand descriu una passió la pren en sentit tràgic, dominant totes les facultats, és a dir, fent-la passar del cor al cap. D'aquèl modo en Berlioz arriba al *sumum*, perquè pinta estats d'ànima individuals o col·lectius i els presenta a una elevació en què ho absorbeixen tot: sensacions, idees i sentiments.

Hem d'estudiar també la tendència de les varies obres que dels nostros autors s'executaren, fixant-nos principalment en les que manifesten un modo peculiar de entendre la música moderna.

A nosaltros, que desitjem una diferenciació artística ben marcada a l'exteriorisar l'ànima del nostre poble, ens agrada molt veure l'entusiasme qu'are hi hà *por nuestra música* i la *música popular*. Però més ens satisfà el renaixement de la música catalana, sense mistificacions; puix si fins are per música espanyola s'entenia la de *zarzuela* i la flamenca que canten i ballen en determinades regions d'Espanya, en cambi el nostre ideal és que totes les nacionalitats de la Península aportin a l'art sa fórmula ingenita, rompent el motllo de l'unitat. El Sr. Pedrell, am la seva manera d'entendre la música nacional, ens ha portat una confusió. Vegi's sa conferència a l'Ateneu, ont, al tractar de la música espanyola al segle XV, sols parla de la mozarabe, deixant de banda la gallega, la vasca, la catalana i l'àrab pura. Això en teoria. En la practica, verbigràcia en les *Escenes Montanyeses*, incorre en la mateixa adulteració. El començament del preludi és un motiu celtic que tant podria ésser de Galícia com de Catalunya. Ademés, el modo d'interpretar la poesia *gorri-*

llesca d'en Balaguer fa qu'el Sr. Pedrell estiga més aprop d'en Bretón que de la musica catalana.

Pod assegurar-se qu'el Sr. Millet ia comprèn més la nostra musica, i l'estructura musical que va emplejar en sa egloga ens ha fet concebir moltes esperances, creient que pel seu camí es va dret a lo que desitjem.

Li recomanem que no faci cas de critics sobrevinguts, que, no estant identificats amb el caracter català, no comprenen com té qu'esser la nostra musica, i, escudats amb els classics, protesten dels salts bruscos que, segons diuen, vol fer-nos donar el Sr. Millet. Identiques idees ens suggereix la tendència del Sr. Granados, puix donant-nos a coneixe musica andalusa no deixa de defensar el nostre nacionalisme artistic.

El vertader exit fou per la *Sinfonia Pastoral* d'en Beethoven i l'escena religiosa del *Parsifal*, perquè tenien un doble paper: fer disfrutar als iniciats i educar al public i als musics. Les dugues obres representen dos diferents modos de concebir la musica, però qu'al fi vénen a compenetrar-se en el drama liric wagnerià: en Beethoven creu qu'imitant a la Naturalesa la musica arriba a tota la seva força evocativa i suggestiva; en Wagner hi pinta l'expressió del sentiment i l'idea pura, però quinta-essenciats fins a l'abstracció metafísica. Aixís, resulta que sa estetica es confon am la d'en Berlioz.

II

L'execució qu'a les susdites obres dongué el Sr. Nicolau és altament lloable. Fem justícia a l'audacia d'un mestre qu'ha dirigit una orquestra desafiant la mala educació d'un public ple de convencionalismes. La comprensió musical del senyor Nicolau té una elasticitat insuperable. La força d'assimilació la trasfon als executants per a comunicar a l'auditori lo meteix el neurosisme sentimental i romantic d'en Schumann, qu'els jogs malabars d'en Grieg, qu'el lirisme refinat d'en Mendelssohn, què la grandiositat epica d'en Berlioz, Beethoven i Wagner. El Sr. Nicolau demostra qu'en l'interpretació de les grands obres orquestrals no es té qu'acudir a rebuscaments, puix concedeix més importancia al ritme musical qu'ha concebut el compositor per medi de frases i conceptes definits, que no an els contrastos llampants de *crescendos* i *diminuendos*, i *fortes* i *pianos*, qu'esgarrien l'atenció del qu'escolta. Ademés, ningú més indicat qu'el Sr. Nicolau per encoratjar an els nostros musics per a què es llencin a la formació de la nostra escola musical. Entre nosaltros hi hà molts critics i aficionats que s'han encarinyat amb una determinada musica, tancant-se a les formules noves que puguin esdevenir. Peraixò si la *Societat de Concerts* agués escullit un director a l'italiana, dels que fan contorsions de *clown* i escriuen geroglífics en l'aire, tots n'auriam sufert. Tenim molta confiança en el criteri aixamplat del mestre Nicolau i creiem qu'està desposseït d'exclusivismes. A Barcelona el wagnerisme s'ha agafat com a lema d'una bandera qu'a la llarga seria pernicios a l'art en general i a la musica catalana en particular. El desitj dels que no tenim cap fanatisme particularista és de que s'ens dongui a coneixe les obres classiques que puguin educar-nos a tots: als musics executants, als compositors, al gros public, als critics i als periodistes. Però quand aquesta obra de catedra s'agi cumplert, vinguen les obres modernes, sense distinció d'escoles ni nacionalitats, puix tenint un gust format, ens servirà per norma a fi de judicar sensatament tota classe d'obres, velles i noves. Segurament qu'a-les-ores no es necessitarà cap autoritat consagrada per dir al public lo qu'és bo; i si per cas la musica de la terra ve amb una innovació revolucionaria, benvinguda siga: serà una onra doble. Als classics *per se* i als wagnerians *per accidens* devem dir-los que tant-de-bo que dintre poc temps la *Societat Catalana* pugués omplir un programa de musica nova d'altros llocs i d'original i catalana. Si per cas fossin dolentes,

nosaltros seriam els primers de protestar. Per això, els que no admetem trabes a la lliure expansió de les formes artístiques (com sempre s'ha dit en L'AVENÇ), esperem molt del criteri solid, escullit i desinteressat del mestre Nicolau.

III

El cavall de batalla en els concerts era l'estat d'anima del public. Quand se tracta d'una innovació, el public barceloní fa un examen de consciencia i *a priori* es tassa els graus qu'hà d'alcancar son entusiasme. Això li dóna certa susceptibilitat que sols té el dret de tenir el public que per l'educació és artista. Aquí hi ha el mal precedent de que la massa d'aficionats es fixa en els detalls d'execució més qu'en el sentit de l'obra interpretada. Acostumat al mal gust imperant an el *Liceu*, ont obtenen aplaudiments els arrancs, *floriture* i *gruppelli* de les tiples, els arrastres de l'orquestra i els desplegaments armonics que tot ho fien al soroll, al public li és difícil penetrar l'idea musical am tota sa limpidesa. Aixís, resulta que de la *Sinfonia Pastoral* d'en Beethoven l'*andante* va cansar, i pocs pressentiren la placidesa extatica que demostra aquella armonisació sense entrebancs.

Al meteix temps el public fa gala d'una suspicacia nerviosa i implacable al protestar contre la desafinació d'un solista i contre lo que s'en diu l'equivocació del Sr. Pedrell al donar com a musica catalana uns motius morescos. Tenim que suposar que l'auditori del *Liric* tenia un nivell artistic superior al del qu'assisteix al *Liceu*, perquè, quand l'estreno del *Garín*, els *snobs* filarmonics no van comprendre l'equivocació d'en Bretón, qui en la famosa sardana ens va endreçar un motiu que sembla d'en Chueca, l'autor de la *Gran Via*. Deixant apart que l'estructura musical de les *Escenes Montanyeses* és tant bona com 'lo millor que puga tenir el mestre Bretón, ¿a què ve, doncs, l'apoteosis feta an el autor del *Garín* i l'oposició a la musica d'en Pedrell, tenint amdugues el meteix caracter? No es compagina tampoc l'entusiasme per la pseudo-sardana i la protesta d'alguns contre l'intrusió de musics catalans alternant amb els més famosos del classicisme.

Resumint: la *Societat Catalana de Concerts* ha fet una obra de caritat; el mestre Nicolau ha començat l'educació seria del public; els compositors de bona voluntat ens fan coneixe i esperar veritable musica nostra, separant-se de la sanfaina nacional uniformista; i el public, am tot i son *snobisme* i ignorancia, s'ha sotmès a una disciplina artistica a què no estem acostumats en un país ont els uns envejen als altres i tot-om té un rei al cos.

JAUME BROSSA ROGER

ELS PINTORS CATALANS A MADRID

Am l'anada dels pintors catalans a l'Exposició de Belles Arts, de Madrid, s'ha presentat un problema d'autonomia regional que nosaltros no podem deixar passar sense analitzar un xic.

Els pintors d'aquí han anat fent a poc a poc una escola de pintura am caracter propi, original i caracteristic. Aquesta escola, nascuda, com si diguessim, de la fusió de l'antiga escola de paisatge autoctona o indigena d'aquí am la moderna de

París dita del *plein air* o impressionista, no té res que veure am cap de les demés escoles de pintura de les altres províncies del resto d'Espanya. Informada la nostra pintura catalana amb el caracter sobri, realista, intim, líric, i sobre tot amant de la Naturalesa, propi del sentiment artístic del català, xoca completament i de ple amb el modo de sentir i de compendre l'art de les demés províncies d'Espanya, i especialment del de les castellanes. Els principals que representen aquesta nova escola catalana són en Rusiñol, Llimona, Mas i Fontdevila, Casas, Graner, Baixeras, Barrau i Pinós.

Tots aquèts pintors, juntament amb una colla d'altros catalans que també més o menos estan ficats en la nova escola, a l'obrir-se l'Exposició de Belles Arts, de Madrid, se n'hi van anar a exposar confiadament am l'esperança de que serien apoiats en les seves idees per un pintor d'aquí que tot-om creia que sortiria nomenat del Jurat, i qu'era, si no recordem malament, en Rusiñol. Però com en l'exposició de Madrid no es concedia el qu'agrupacions de pintors per l'istil de la que formen els catalans tinguessin dret de nomenar un individu apart en el Jurat, que, coneixent-los i comprenent-los a tots ells, els pugués defensar devant d'aquêt, ha succeït, naturalment, qu'els vots dels nostros pintors s'han agut de confondre amb els de tots els de les demés províncies d'Espanya, i que, per lo tant, el candidat dels catalans en el Jurat de Madrid agi quedat derrotat. De modo qu'are tots els pintors d'aquí, essent jutjats amb el meteix criteri i baix el meteix motllo qu'els de les altres escoles i regions d'Espanya, necessaria i imprescindiblement sortiran molt mal parats.

Desde el moment que diferenciant-se el poble català, tant etnicament com filologicament, dels altres d'Espanya, sobre tot dels que manen, essent quasi estranger an aqueixos, ha format la pintura catalana una escola apart que transporta am veritat el nostro modo propi de sentir i de veure la Naturalesa, el color i la llum, aquesta escola hà d'esser tant diferenta de les qu'en diuen espanyoles com pugui ser-ne una qualsevol de les de les demés nacions d'Europa. I, no obstant, les pintures d'aquestes altres nacions d'Europa són judicades, en l'exposició de Madrid, apart i amb un criteri també apart, mentres les d'aquí no. Doncs això és una anomalia, i aquesta anomalia és lo qu'ens ha fet dir al principi d'aquestes línies que tota aquesta qüestió qu'ha passat amb els pintors catalans a Madrid, avia plantejat un problema de política autonomista.

Are, doncs, nosaltros direm que, mentres, sigui d'una manera o sigui d'una altra, no es resolgui aquesta qüestió, els nostros pintors, o cambiaran el llur modo d'esser, o cada vegada que voldran anar a Madrid es trobaran am bromes per l'istil de les qu'are els hi han passat. Si els de Madrid acorden qu'el betum, el mangre i l'imitació del neo-romanticisme de mitjos d'aquêt sigle hân d'esser els fonaments del *arte nacional*, tots els pintors auran de subjectar-se an aquèts principis, o sinó s'els dirà que *rompen las tradiciones del arte patrio y la unidad de España*, i, basats en aquestes idees, s'els rebutjarà desapiedadament.

Al contrari, si els pintors catalans hi puguessin anar com a catalans en un llog a part, els andalusos en un altro, i els valencians en un altro, etc., allavors cada regió tindria la llibertat de pintar i de compendre l'art en general de la manera que millor sentís, i no es podrien subjugar les unes a les altres, com are fan.

Les maneres de compendre l'art, com hem dit abans, són molt diferents entre els catalans, els gallegos, els andalusos, els castellans, etc.; tant diferents com si fossin estrangers els uns als altres. Doncs si cada una d'aquestes regions expressa modos d'esser tant diferents, ¿com és possible que totes puguin ser judicades amb el meteix criteri? Podran dir alguns qu'a París, per exemple, en les exposicions anuals de la primavera, no solament no hi hà distinció de regions, sinó ni sisquera de nacionalitats. Però nosaltros contestarem que, am tot i qu'el criteri d'aquella ciutat és molt ample, puix ha arribat a ser quasi la capital d'Europa,

mentres que Madrid amb prou feines ha pogut ser la capital de les dues Castelles, allí s'han trobat igualment amb les mateixes qüestions qu'a Espanya; però, no vulguent-les resoldre d'una manera regional, les han resolt per mitjà de la diferenciació d'escoles, o sigui fent diferents salons, qu'en el fons són diferents escoles. Així, avui dia hi ha a París el saló del Palau de l'Indústria, el del Camp de Mars, el dels refusats, el dels independents, el dels impressionistes, el dels de la Rosa Creu, etc., etc. Això apart de les exposicions aïllades qu'en la Galeria Petit o a can Durand, etc., celebren cada dia mestres com en Pinard, en Degas, en Monet i altres. No obstant i això, l'idea de fer escoles i exposicions regionals no s'ha apagat a França, puix després de l'èxit qu'ha tingut la qu'a Saint-Germain s'ha celebrat aquest any, tot sovint se n'inauguren de noves fora de París. Vegi's si tindria que reformar-se la gent de Madrid per arribar a lo qu'ha fet París per tapar la falta de l'agrupació regional.

En el ben entès que si, després de molts treballs, els de Madrid arribessin a imitar, encara que no més fos de lluny, lo qu'han fet a París, podria ser que llavors també es trobessin endarrerits respecte a aqueixa capital, perquè, amb la força qu'en la nació veïna s'ha pres el moviment descentralisador i autonomista, és molt probable que França, dintre algun temps, canviï molt d'aspecte i de manera de pensar en aquesta qüestió.

Creguin-nos els pintors catalans: si volen crear una escola artística, com si diguessim, una patria o una nacionalitat d'art pròpia, independent i personal (qu'és l'únic mitjà de fer nou, i, per lo tant, bo i gran), deuen aver d'afrontar totes les conseqüències, i no es deuen presentar, en conjunt, s'entén, en llog aont no s'els vulgui reconèixer la llur personalitat artística i no s'els vulgui judicar independentment les llurs obres. A Madrid tot se mira amb un criteri estret i polític, puix aqueixa capital no més té per missió uniformar l'Espanya i subjugar-la amb el seu gust propi i especial, per puguer-la així a manejar i dirigir sense discussions. Perquè tinguin-t-ho ben bé per cert els pintors catalans: lo qu'els ha passat a Madrid no és qüestió d'escoles, sinó de política, de raça i de temperament.

Demà que l'escola moderna triomfi a Espanya, no se n'endurien per això tampoc la fama els catalans, encara qu'an ells fos degut el triomf. Els de Madrid, per diferència de raça, la compendrien d'una manera diferent qu'els d'aquí, i d'aquesta manera peculiar del llur temperament fora de lo qu'en farien l'art nacional, amb el qual tots els pintors d'Espanya tindrien que seguir, s'oposant d'esser rebutjats i tractats de *perturbadores de la unitat de la patria*. París, Londres, Munic, aspiren a atreure el món per mitjà de la llibertat i de la gran expansió i amplitud de criteri, i de la llur superioritat de raça. Madrid, en canvi, amb el seu caràcter estret, petit i com de raça inferior, ho voldria rebaixar tot al seu nivell.

És tant estret, tant petit i tant mesquí el criteri i el mode de pensar de Madrid, que, si alguna vegada ha premiat a algú de les regions, com ho ha fet amb en Guimerà, en Balaguer, en Pitarra, etc., no ho ha fet per convicció artística ni de consciència, sinó amb el fi de veure si atraïent-se aquestes personalitats, qu'ell creu que són potents en el regionalisme, apagarà una idea tant grossa, qu'està per sobre de tota personalitat.

Un últim consell donarem a els pintors catalans, i és qu'aont deuen fer-se forts en les llurs idees és aquí, i desde aquí han de lluitar amb les altres escoles; de manera que quan a Barcelona se celebri una altra Exposició de Belles Arts, en comptes d'enviar tots els rebutjos, com van fer l'altra vegada, hi enviïn lo millor. Demà que vulguin sortir de Catalunya per tenir una fama més gran, vagin a París, a Munic o a Londres, i vagin-t-hi seriament, i no com ho han fet molts fins ara, puix qu'allí veritablement es trobaran amb els grans mercats, els grans coneixedors i els grans crítics.

A. CORTADA

LA REFORMA LINGÜÍSTICA

Per a l'ús de l'*m* i de l'*n* en síl·laba inversa segueixen regles diferents el francès, l'italià, el portuguès i l'espanyol. El català, ja no s'hà de dir, segueix les de l'espanyol: els nostros *catalanistes*, els veiem contredir l'etimologia i la pronunciació per a seguir les regles del castellà. El sò d'*m* en síl·laba inversa repugna an aquest idioma, que sols conserva l'*m* llatina davant de *b* i de *p*. Davant d'una altra *m* per força s'hà de canviar l'*m* en *n*: ho exigeix així la fonètica castellana, i per això s'escriu en castellà *inmenso*, *conmover*, malgrat *immensus*, *commovere*. En català la pronunciació no exigeix tal canvi, ben al contrari; però el fem: tot-om escriu *inmens*, *inmoral*, *conmoure*, *conmemorar*. Per què no doblem l'*m*? La doblem els francesos, els italians, els portuguesos... Els catalans ens en guardarem bé prou: els castellans no la doblem. Això és una raó; no en cal cap altra: no es fa cap cas de la pronunciació i de l'etimologia. D'etimologia, s'en parlarà quand els de L'AVENÇ tractin de suprimir l'*h*, qu'els castellans no han suprimit; de pronunciació, quand sigui qüestió de posar impediments a l'ús de la *ç* final, lletra qu'els castellans no usen. L'influència castellana és forta: ella, més que cap altra cosa, fa que repugnin tant les nostres reformes, descastellanisadores. La reforma que proposem en aquèl numero repugnarà segurament als qu'encara no s'han adonat qu'és un disbarat això d'escriure *nm* en compte de l'*m* doble, ja fa anys acceptada per la *Real Academia de Buenas Letras*. Dita reforma és la d'escriure *m* davant d'*f* quand aquesta representa un *ph* llatí i d'escriure sempre amb *m* el prefixe llatí *circum*.

El català permet el sò *m* davant del sò *f*: pronunciem més aviat *camfora*, *amfibi*, que *canfora*, *anfibi*. Per què no hem d'escriure *m* davant d'*f*, quand aquesta *m* sigui etimològica? En llatí s'escriu *n* davant d'*f*, *m* davant de *ph*. Quand l'*f* catalana representa un *ph*, per què no hem de conservar l'*m* del mot llatí, si en aquèl mot el català pronuncia millor *m* qu'*n*? Pronunciem *camfora* amb *m*; la paraula té *m* en llatí; per què auriam d'escriure-la amb *n*? Ja tot-om escriu *triomfar*. En el Llabernia trobem escrits *amfiteatre*, *amfibi*, *camfora*, etc. Acceptada l'*m* en aquestes paraules, acceptem-la en totes les qu'es troben en el seu cas. ¿No repugnarà aquesta generalisació de l'ús de l'*m* davant d'*f*, que diferenciarà un xic més el nostre sistema ortogràfic del de la llengua castellana?

Actualment canviem en *n* l'*m* del prefixe llatí *circum* en els mateixos casos qu'els castellans fan el canvi d'*m* en *n*. Escrivim, per exemple, *circunferència*, *circunnavegació*. En català no s'imposa dit canvi. Per què no hem de conservar l'*m* llatina? Conservant-la, seguim l'etimologia, sense escriure per això cap combinació impossible o difícil de pronunciar. Exemples: *circumferència*, *circumnavegació*, *circumspecció*, *circumloqui*.

El català, i en això es diferencia notablement de l'espanyol, pronuncia sovint *m* davant d'*s*: tenim *prempsa*, *llamps*, *pams*, i tots els plurals dels noms acabats amb *mp* i *m*. Pronuncia també *m* davant de *t* i *ci*, *m* que s'escriu *mp*: *prompte*, *redempció*. Aquèl sò d'*m* davant de *t* i *ci* tendeix a desaparèixer, pod-ser per influència castellana, i per xò convé fixar l'ús d'*mp* davant d'aquelles lletres. Convé fixar-lo, no sols perquè la pronunciació no és bona guia per al seu ús, sinó també perquè s'abusa d'aquèl grup, que, presentant una lletra muda, pod contribuir a *fer estrany*, com l'*h* de *Joseph* i de *chor*. Bo és que no es vulgui escriure *pronte*, *redentor*; però no s'escrigui tampoc *temptar*, *primpcep* (*tentare*, *princeps*). Més valdria guardar l'*mp* per al mot *simptoma*, que tot-om escriu *sintoma*.

Per a l'ús de les nasals medials en síl·laba inversa poden dar-se les següents regles:

1.ª Devant de *b, p, m* (1) i *f*, s'escriurà *m*. Exemples: *embrutar, ombra; ample, rompre; immens, immoral, commoure, commemorar; amfibi, emfatic, triomfar*.

Excepció: *n* devant d'*f*. S'escriuran amb *n*, *con, en, in* inicials. Exemples: *conflicte, confondre, confluent; enfortir, enfilat, enfonsar; influir, inflar, infinit*. Però: *emfasis, emfragma, emfiteusis*.

2.ª Devant de les demés consonants s'escriurà generalment *n*. Exemples: *branca, venço, ofendre, prengui, angel, nenjo, enlairar, enllestir, conna, onra, pensa, cantar, enveja, sençill*.

Excepcions:

a. El prefixe *circum* s'escriurà sempre amb *m*: *circumflexe, circumvalació*.

b. Devant de *t* i *ci* s'escriu *mp* en els mots següents: *assumpció, assumpto, compte, consumpció, exempció, exempt, impremta, peremptori, presumpció, prompte, redempció, redemptor, simptoma, sumptuari, sumptuós* i algun altre. *Comte*, sense *p*, és *conde* espanyol, *comte* francès. Devant d'*s* s'escriu *mp* en el mot *prempsa* (2).

c. Devant d'*n* s'escriu *m* quan ho exigeix la pronunciació: *imne, condemnar*.

d. S'escriuen amb *m*: *centumvir, decemvir, tramvia, somriure, etc.*

Devant de consonant, amb *m* (*mp*) i *n* (*nt*) es representen els quatre sons nasals qu'el català posseeix en sílaba inversa: *m* deu sonar sempre *m*; però *n*, que generalment sona *n*, té el so d'*ny* devant de *ge, gi, j, x* i *ll*; el so d'*n* gutural (γ nasal) devant de *g* i *c* guturals, *gu* i *qu*, el so d'*m* devant de *v* pronunciada com *b*.

NOVES

UNA CUESTIÓN DE GRAMÁTICA CATALANA, article del Sr. Salvador Genís, publicat en «La Vanguardia» del 26 d'aquét mes.—El datiu del singular del pronom de tercera persona és en català *li*, *li* qu'és substituït per *hi* quan concorren en una meteixa oració dit datiu i l'acusatiu del singular o del plural del mateix pronom. Amb el datiu *hi*, *lo* i *la* donen *l'hi*, *els* i *les*, *els hi* i *les hi* respectivament, succeint que la contracció *l'hi* sona com el datiu *li* (3). Es un disbarat confondre en lo escrit aquét pronom i aquella contracció de dos pronoms, i un disbarat tant gros és comès per tot-om (4). Cridar l'atenció dels nostros escriptors sobre el mal ús que fan de la particula *li*, tal és l'objecte de l'article del Sr. Genís, que, segons es veu, això del *li* mal empleat preocupa de molt temps ençà, ja que fa prop de vint anys qu'escrivia en la revista *La Renaixensa* un article amb el mateix objecte qu'el que motiva aquesta nota. Aquell article no va convence dingú. Succeirà lo mateix amb el de *La Vanguardia*? És, desgraciadament, lo més probable.

I, am tot, del poc cas que segurament es ferà del seu nou article, no pod quei-

(1) Devant de la terminació *ment* s'escriu *nt*, que sona *n*: *constantment*.

(2) Devant d'*s* final s'escriu *m*, *mp*, *n* o *nt*. *M* i *mp* sonen *m*; *n* i *nt* sonen *n*. Exemples: *pams, consums, llamps, romps, mans, tents, cants, sents*.

(3) Exemples:

No *el* demanava, i *l'hi* han dat (on *le lui* a donné).

No *la* demanava, i *l'hi* han dada (on *la lui* a donnée).

No *els* demanava, i *els hi* han dats (on *les lui* a donnés).

No *les* demanava, i *les hi* han dades (on *les lui* a données).

(4) Lo general és, com diu el Sr. Genís, escriure sempre *li*. No falta qui escriu *l'hi* en compte de *li*.

xar-s'en gaire el Sr. Genís. Ben cert qu'és trist, molt trist, qu'aquí ens enterem tant poc de lo poc qu'es fa; però ell mateix, qu'es preocupa de gramàtica catalana, i qu'es preocupa tant d'una falta de sintaxis, ignora que d'ençà del seu primer article, d'ençà de la seva obra publicada més tard, ha sortit una bona gramàtica catalana i qu'en aquesta gramàtica, en la qual hi trobaria un estudi complet del pronom de tercera persona, es fa la distinció del *li* datiu i del *l'hi* contracció. Per la lectura d'aquesta obra, de la publicació de la qual sembla no aver-se adonat, auria pogut veure qu'ell mateix comet, precisament en l'ús dels complements pronominals, disbarats tant grossos com el que fa remarcar en el seu article. És llas-tima que no l'agi llegida.

El Sr. Genís, que s'encaparra molt del disbarat a que ha donat llog el xoc del datiu del singular amb l'acusatiu, no s'ha apercebut dels disbarats qu'arriben a cometre's en les oracions en les quals el datiu del plural, qu'és *els*, ha de concorre amb algun acusatiu de tercera persona. No s'en deu aver apercebut, puix no en parla per re tot parlant del mal ús del *li*, i accepta com a datiu la combinació *els hi*, no considerant com una falta la posposició vulgar de la partícula *hi* al datiu *els*. El xoc del datiu del plural amb els complements directes de tercera persona està perfectament explicat en la gramàtica del nostre company Fabra, obra qu'aurien de coneixre tots els qu'es preocupen poc o molt de gramàtica catalana. El senyor Genís no la coneix. Si l'agués llegida, s'adonaria qu'el mal ús de la partícula *li* no és l'única falta qu'es comet en l'empleu del datiu del pronom de tercera persona, i pod-ser evitaria errades qu'actualment comet aduc dins del cas que tant i de tant temps ençà el preocupa, qu'és el del xoc del datiu *hi* amb els diferents acusatius *lo*, *la*, *els*, *les*. Res més incorrecte que frases com:—Las pessesas, que *'ls hi* paguen ells.—Comprava unas faldillas, y no *'ls hi* volgueren véndrer.—Ha d'escriure's:—Les pessesas, que *les hi* paguin ells.—Comprava unas faldilles i no *les hi* volgueren vendre.—És un bunyol confondre *li* i *l'hi*, però l'és també, i més gros, escriure *'ls* (*els*) per *les*. El Sr. Genís fa aquèl bunyol (1). Els nostros escriptors abusen del *li*; en el llenguatge parlat abusen del *els hi*; i el Sr. Genís en fa mal ús quand l'emplea com a contracció (?) de l'acusatiu *les* i el datiu *hi*, com quand l'emplea com a datiu plural (*pagals hi lo deute*).

Per les frases catalanes del seu article es veu qu'al Sr. Genís l'han preocupat ben poc moltes altres qüestions de gramàtica catalana tant o més importants que la que tracta en el seu article. Desde el 74, any en què va publicar la seva gramàtica el Sr. Farré i Carrió, s'han publicat treballs gramaticals que no arien agut de passar desapercibuts a l'autor de l'article qu'ha motivat aquestes ratlles.

Els catalans d'Espanya que van a Perpinyà poden aprendre-hi el francès desde la llengua nostra. Aquesta facilitat no existeix en els collegis de Catalunya per aprendre el castellà. Pod-ser això ajuda a fer-nos-lo difícil. M. Llantà, professor en el *Collegi de Perpinyà*, rossellonès amic de la seva llengua i de les lletres dels nostros països, es troba en el cas de fer coneixre bé el francès an els nois catalans, sense la interposició del castellà. An alguns obrers dels Pirineus ençà que per perfeccionar un ofici o per campar-se la vida han anat a raure a la capital del Rosselló, els han sigut de força utilitat, abans d'internar-se per França, les lliçons de M. Llantà.

(1) Escriu dit senyor: «Nos gustaría ver cómo sorteaban la dificultad del análisis ante un tribunal de exámenes de gramática catalana, los que escriben, por ejemplo: —El demana la clau y no *li* donan. —Lo bagul, porta*li* á casa seva!» ¿Y els qu'escriuen:—Comprava unas faldillas, y no *'ls hi* volgueren véndrer?